

Masarykův lid

ROČNÍK XXVII · 3.- 4. ČÍSLO · LISTOPAD 2021

ČTVRTLETNÍK NEZÁVISLÉHO DISKUSNÍHO KLUBU MILADY HORÁKOVÉ

ZŠ Na Planině 1393, Praha 4 - Krč, tel. č.:
797726233

e-mail: klub@miladahorakova.cz

www.miladahorakova.cz

ČSOB, č. ú.: 556682/0300

Redakční rada: J. Adlt, E. Jourová
pod vedením Z. Dvořákové

Produkce a expedice: Nakladatelství Eva-
Milan Nevole, K Údolí 2, 143 00 Praha 12

STATĚ A POJEDNÁNÍ - AKTUALITY - ZE VZPOMÍNEK PAMĚTNÍKŮ - Z ARCHIVŮ - KNIHY, KTERÉ NÁS
ZAJÍMAJÍ - JAZYKOVÝ SLOUPEK - VZPOMÍNÁME - ZE ŽIVOTA KLUBU MILADY HORÁKOVÉ - INFORMACE

**V LISTOPADU 1989 SE NÁROD VZEPŘEL VLÁDNOUCÍ MOCI KOMUNISTŮ
A ZVOLIL CESTU K DEMOKRACII A KE SVOBODĚ**

FOTO: ČTK - Pressfoto

Masarykův lid

Poklidná studentská demonstrace na Albertově

Václavské náměstí před Melantrichem. Foto: D. Srbová

STATE A POJEDNÁNÍ

V poslední době se v naší publicistice objevil termín „zlatá dvacátá“, čímž jsou míněna dvacátá léta minulého století, tedy prvních deset let existence Československé republiky, která se však potýkala s obrovskými potížemi, ale během krátké doby, v době desátého výročí jejího vzniku, už byla stabilizovaným státem.

To nás má k tomu, abychom se pokusili podat přehled, jaký vztah v průběhu času měli naši občané k první republice. Co podmiňovalo její pozitivní vnímání, co způsobovalo jejich kritický poměr k ní, a naopak, co vyvolávalo opětné sympatie a kladné hodnocení?

PRVNÍ REPUBLIKA V OČÍCH SOUČASNÍKŮ

Vztah k první republice po květnu 1945

Když si dnes chceme přiblížit, jak česká společnost hodnotila první republiku po skončení druhé světové války, nezbytně musíme poukázat na vazalské postavení vůči Sovětskému svazu, v němž se ocitlo obnovené Československo. Tato situace se připravovala již za války Stalinovou mocenskou politikou, v níž českoslovenští komunisté sehráli svou neblahou roli. Vzniká však nesprávný dojem, jako by to byli pouze komunisté, kteří razili poválečné heslo, že se v obnoveném státě nebude-
me vracet k charakteru první republiky. Myšlenka, že se nebude obnovovat nic z toho, co se za první republiky neosvědčilo, v českých zemích byla však vlastní i sociálním demokratům, národním socialistům a těsně po válce také lidovcům. Myšlení na Slovensku, kde komunisté drželi krok s českými komunisty a demokratičtí politikové s českým demokratickým směrem, mělo navíc vůči první republice výhrady z pozic slovenského nacionalismu.

Vize, že svět po hrůzách druhé světové války musí být spravedlivější, lidštější, že tato děsivá válka musí být jakousi katarzí, byla součástí obecné poválečné atmosféry. Byla to jedna z iluzí, která se pak, jak to s iluzemi bývá, nenaplnila. Pročítáme-li tehdejší noviny včetně projevů československých demokratických politiků, zjišťujeme, že nejen v tomto duchu hovořili, ale skutečně to souznělo s celkovou dobovou náladou.

Když v září 1945 národní socialisté obnovili časopis Masarykův lid, v úvodním redakčním prohlášení napsali: „Veliký, stálý a zásadní souboj větší a lepší části světového

veřejného mínění, jehož jsme byli vždy poctivými spoluzápasníky proti chytrákům a diktátorům, přinesl vítězství dobré věci, vítězství socialismu konstruktivního a nově organizované demokracie. Zůstáváme dále v tomto velkém společném boji o ideály, které posilují mír všeho světa i naši jednotu československou.“ (Masarykův lid, roč. XIV/1, 14. září 1945.)

Každý takovýto výrok posloužil komunistickým mocenským plánům. Probíhala záludná hra, na kterou protikomu-

1. prezident, 2. ministr Zahradník, 3. generál Pellé, 4. ministr Soukup

nističtí oponenti nebyli připraveni a zpočátku ji ani nerozeznali. Politické strany do socialistického programu vkládaly obsah, který odpovídal jejich politickým zásadám. Jestliže národní socialisté v něm spatřovali naplňování ideje sociální spravedlnosti, komunisté v něm viděli prostředek, jak se zmocnit vlády a ostatní potlačit.

Avšak důraz na naplňování takového programu u demokratických politiků byl motivován ještě jiným důvodem. Byl to boj o voliče, který otrěsen válečným hororem a hlu-

Masarykův lid

boce zasažen jednáním západních mocností v době Mnichova, ztratil svou prvorepublikovou důvěru v Západ, takže nyní měl sklon přitakat politické orientaci na Sovětský svaz a ztotožňovat se s komunistickým heslem „nebudeme z první republiky obnovat nic, co se neosvědčilo.“ Demokratičtí politikové pokud chtěli zabránit tomu, aby přesun voličských hlasů ve prospěch KSČ nebyl ještě větší, než jak nakonec ukázaly volby 1946, museli se ve svých politických programech tomuto trendu přizpůsobit.

Také krutá zkušenost s hospodářskou krizí začátkem třicátých let, kterou bylo v ČSR postiženo na milión občanů ztrátou zaměstnání, zvyšovala nechuť obnovovat stát v analogické politické struktuře předválečného období.

Pietní vzpomínka na popravené pány české

Je pochopitelné, že o politické podobě obnoveného Československa se rozhodovalo již v průběhu a na konci druhé světové války, kdy vítězné mocnosti řešily uspořádání poválečné Evropy. Avšak všechny dosud zmiňované aspekty hrály svou roli, včetně toho, že se ustupovalo komunistickým požadavkům ve snaze udržet dialog a zůstat vstřícný, což bylo opět motivováno snahou, aby demokratičtí politikové neztratili vliv na voliče. Proto přistoupili i na komunistický požadavek omezeného počtu stran, ačkoliv se do toho promítla jejich vlastní kalkulace, že získají část voličů ze stran po válce neobnovených.

V českých zemích v poválečném stranickém obraze byly jen čtyři strany, přičemž se nepřikládala význam varovnému signálu, že to s demokracií není v pořádku, jestliže nebyla obnovena předválečná nejsilnější strana – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Povážlivým jevem byla Národní fronta, v níž se sešly povolené strany, aniž by se počítalo s existencí opozice.

Vstřícnost demokratických politiků z prvních poválečných měsíců se projevovala i v tom, že KSČ ponechali obsazovat státní a správní struktury. Přitom bylo zřejmé, že se schyluje k zápasu o zachování demokratického profilu československého státu. Již v prosinci 1945 na zastupitelstvu Čs. strany národně socialistické její předseda Petr Zenkl prohlásil: „Je třeba hned předem jasně říci, že odmítáme heslo socialismu třídního. Tím, že spojujeme ideu národní s ideou socialismu, je také řečeno, že chceme být stranou, která stojí ve službách celého národa a nikoliv jen jedné společenské třídy..., nevěříme v tzv. třídní boj, který by

vedl jen k rozvratu našeho hospodářství a k úpadku životní úrovně. Chceme naopak dospět k uskutečnění ideje sociálního míru, která znamená, že rozpory, jež se tu a tam vyskytnou mezi zájmy jednotlivých tříd a skupin, musí být řešeny nikoli bojem, nýbrž rozumnou dohodou zúčastněných stran, složek nebo rozhodčím výrokem představitelů státní moci.“ (Pražský primátor, uspořádal Jožka Pejskar, Praha 1993, str. 33.)

Ačkoliv se v takovýchto projevech nevyskytovaly zmínky o první republice, přesto jejich myšlenkový základ kotvil v jejím politickém ovzduší.

Trpká zkušenost s hospodářskou krizí posílila v poválečném období sympatie k socializaci, čemuž napomáha-

lo i silné sociální citění, které bylo vlastní nejen sociálním demokratům, ale také podstatné části členstva orientovaného národně socialisticky. V národně socialistické straně však tato orientace měla různou sílu a různé zabarvení, protože v ní nakonec hledali útočiště mnozí z těch, jejichž předválečné strany obnoveny nebyly (živnostníci, národní demokraté aj.). Přitom socializační program této strany předpokládal, že socializace bude mít své mantinely (pod-

niky nad 500 zaměstnanců a navíc socializace bude mít různou podobu, třeba družstevní).

Sociální citění, kterým se vyznačovala značná část našich občanů, napomáhala komunistické straně uskutečňovat její záměry. Komunisté tohoto sociálního citění vědomě zneužívali ve svůj prospěch.

Demagogie a populistická hesla (ať přicházejí zprava či zleva) zpravidla útočí na předchozí politický systém. Tak tomu bylo i v poválečné atmosféře s kritikou první republiky.

Komunisté se však z minulosti poučili, své kritiky nyní vyslovovali uvážlivěji, a také převážně těžili ze sympatií, které lidé pociťovali k SSSR jako osvoboditeli podstatné části republiky z německé okupace.

První republika jako pluralitní demokratický stát ústavou zabezpečoval naprostou svobodu projevu. Útoky, jímž byla vystavena zprava i zleva, byly přirozeným jevem života v demokracii.

I když se mezi některými intelektuály ozvaly varovné hlasy, že přemrštěná kritika první republiky nevěstí nic dobrého, přesto převládal názor, že se musí začít nově, jinak, že musíme dostat době, která nás staví do nových mezinárodních vztahů a žádá od nás nové uspořádání vnitřních poměrů.

Mezi těmi nemnohými, kteří vytyčili nebezpečí, jež v sobě neslo volání po změně proti stavu za první republiky, byl Ferdinand Peroutka, který v úvodní poznámce knihy „Tak nebo tak“, jež je výběrem jeho článků z let 1945-1947, praví: „Titul „Tak nebo tak“ vyznačuje přesvědčení, že společenská přeměna je nutná, že však může být provedena

Masarykův lid

dvojím způsobem: jedním, který náš život obohatí a zjemní, nebo druhým, který by jej mohl ochudit a snad i učinit hrubším. Rozhodující se o tom, či onom, denně stojíme na tomto rozcestí.“ (Peroutka F.: Tak nebo tak, Fr. Borový 1947, str. 5).

Tříleté období od skončení druhé světové války, od května 1945 do února 1948, kdy se KSČ zmocnila vlády, bylo obdobím neúspěšného boje demokratických sil o udržení demokracie v ČSR.

Málo se zdůrazňovala skutečnost, že první republika mezi dvěma světovými válkami byla ostrůvkem demokracie mezi fašistickými a s fašismem koketujícími státy. Ačkoliv nekomunističtí politikové v nejrůznějších souvislostech citovali Masarykovo jméno a po volbách 1946, v nichž tak markantního vítězství dosáhla KSČ, se začali dovolávat demokratických tradic první republiky, do politického dění se to již nepromítlo.

Nástupem komunistické totality byly definitivně přetrženy zbývající nitky, které svazovaly první poválečná léta s demokratickým charakterem první republiky. Po únorových dramatických událostech demokratičtí politikové prchali do exilu, lidé, kteří se střetli s komunistickým režimem, končili ve věznicích a jáchymovských lágrech a někteří dokonce na popravišti.

Z podnětu Klementa Gottwalda akční výbory vyháněly studenty ze škol a pracující ze zaměstnání. Občanské svobody vzaly za své. Spolky byly rušeny. Tisk byl cenzurován. Socializace nabyla takových měřítek, že i drobní živnostníci a obchodníci přišli o své živnosti a obchody. Zemědělci, pokud odmítli vstoupit do JZD, přišli o své hospodářství a navíc byli násilím přestěhováni ze svých domovů jinam. Ti, kteří neměli takovýto zlý osud, se snažili nenápadně přežít. Tato část společnosti byla pak pod kontrolou členů KSČ, kterých bylo posléze přes jeden milión.

Vztah k první republice v roce 1968

S pádem stalinského kultu a s postupujícími proměnami mezinárodního klimatu, začala liberálnější šedesátá léta. Jak se za těchto dramatických okolností vyvíjel vztah našich občanů k první republice, nejvýstižněji demonstroval rok 1968, rok Pražského jara.

Kritické útoky vůči první republice, které byly po roce 1945 vysloveny, se utlumily.

V padesátých letech, kdy lidé skončili ve vězení třeba jen proto, že se hlásili k Masarykovi, se nyní v nekomunistických řadách první republika měnila v symbol svobody. Protože však komunisté pokračovali v útocích vůči ní, tím víc nekomunistická část společnosti vyhledávala vysílání exilových rozhlasových stanic: Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky, BBC a dalších, v nichž se jí dostávalo zpravidla nezkresleného hodnocení první republiky. V soukromých knihovnách se vyhledávaly spisy takto zaměřené. Demokratické tradice první republiky začínaly být pro značné procento našich občanů opět přitažlivé. Rovněž část komunistické inteligence si začínala objevovat první republiku jako duchovní a politickou konstantu, s kterou sice nesouhlasila, ale učila se ji poznávat a respektovat.

Až emotivní přihlášení se k první republice bylo možno zaznamenat po 21. srpnu 1968, ve dnech vpádu vojsk Varšavské smlouvy na naše území. Tehdy se v našich

městech, popsaných protisovětskými nápisy, ozývaly projevy sympatií k představitelům první republiky. Snad si někteří čtenáři těchto řádků vzpomenu (protože to zažili tak, jako jsem to zažila já), jak ráno 21. srpna projížděly nákladní vozy s mladými lidmi z Letné na Pražský hrad. Nad hlavami jim vlály československé vlajky a z vozů znělo skandování: „Masaryk, Beneš, Dubček“. Lze to považovat za příznačný projev posunu v myšlení našich lidí a jejich vztahu k první republice. Podstatné bylo i to, že od nástupu komunistické moci uplynulo pouhých dvacet let, takže dosud žilo hodně těch, kteří období první republiky pamatovali. I když je v letech první republika zklamala či neuspokojila, po tom, co prožívali ve dvacetiletí 1948-1968, se jim jevila jako demokraticky konsolidovaný stát, jehož demokratický pluralitní systém, občanské svobody a nabídka možností pro všechny se v jejich myslích přetavovaly v jakýsi vzor občanského života a státního uspořádání.

Nelze však předpokládat, že takováto proměna v nazírání na první republiku byla aspoň u části obyvatelstva výsledkem poznávání a cílevědomého prohlubování znalostí o ní. Hlad po získávání těchto informací tu sice byl, a to zejména u mladší generace, avšak díla s prvorepublikovou tematikou zůstávala na indexu a pro běžného čtenáře ve veřejných knihovnách byla nedostupná. V krátkém období Pražského jara se sice v tisku vyslovily leckteré pozitivní názory o první republice, či při různých veřejných shromáždění, ale byli to zejména pamětníci první republiky, kteří se nyní snažili pozvednout její odkaz. To ovšem způsobovalo, že poznatky, které předávali mladším, byly mnohdy příliš subjektivní a emocionální. V neustálém srovnávání se současnou komunistickou érou se začínal vytvářet idealizovaný pohled na první republiku.

Násilné přerušení demokratizačního vývoje vpádem vojsk Varšavské smlouvy, což pomohlo KSČ znovu upevnit její otřesenou pozici, však již nedokázalo utlumit oživený zájem o první republiku. Následné normalizační období se sice v ideové oblasti opět snažilo na první republiku přilepit vinětu kritizované a odmítané kapitoly našich moderních dějin, ale neprojevovalo se to již s dřívější nenávisťou silou.

Dělo se však něco jiného. Normalizační období čítalo dalších dvacet let, v nichž odcházeli ze scény života ti, kteří ještě v roce 1968 dokázali znovu oživit odkaz první republiky. Jak se normalizace protahovala, zájem o první republiku poklesal. Celková stagnace, kterou se normalizační období vyznačovalo, přinášela rezignaci, sílil názor, že se ze sevření Sovětského svazu nevymaníme, že komunistická vláda zůstává naším osudem. Dorůstaly další generace, pro které byla první republika velmi vzdálenou historií. Necháply čím a jak by je mohla oslovit.

Vysílání zahraničních exilových stanic, které nadále udržovaly povědomí o první republice, působilo jenom na část naší společnosti. Také se tajně rozšiřovaly samizdatové tisky, v nichž byly někdy zaznamenány momenty z odkazu první republiky, ale byli to pouze jednotlivci, či nevelké skupiny, které v tom nalézali posilu.

Koncem osmdesátých let postupný rozchod části české společnosti s panujícím komunistickým režimem vycházel z poznání neschopnosti čtyřicetileté komunistické vlády. Komunistický systém uvedený do praxe zbavil lidstvo další velké iluze. Ačkoliv se prezentoval jako jediné nadějně

Masarykův lid

řešení na bolesti světa, ve skutečnosti byl totalitním systémem s průvodními znaky nesvobody a násilí. Také naděje, že se dá reformovat, se ukázala být omylem. Jeho vnitřní degenerace byla nezadržitelná a dělo se tak v celém komunistickém bloku a pod vlivem mezinárodní situace. Byly to tyto poznatky, které formovaly myšlení většiny naší společnosti, když se ocitla v přelomových událostech listopadu 1989.

Vztah k první republice po listopadu 1989

V dramatických listopadových dnech se opět ozvalo heslo: „Masaryk! Demokratický odkaz první republiky!“ Avšak heslo je jenom heslo a nikoliv znalost či dokonce program. Nesmíme se domnívat, že lidé vyslovující toto heslo, přesně věděli, co chtějí. Pouze tím naznačovali svůj názorový odklon od stanovisek, jimiž se v minulosti více méně snažili ztotožnit s panujícím komunistickým režimem. To však platí jen o části naší společnosti, a nikoliv o české společnosti jako celku. Česká společnost, ač se to tak na povrchu nezdálo, protože mnozí své názory tajili, byla ve skutečnosti názorově značně rozrůzněná. Proto její myšlení nelze charakterizovat v zobecňujících zkratkách.

Prožívání komunistického režimu (a přežívání v něm), způsobovalo po celou dobu jeho existence, že se lidé ocitli v různých polohách společenského zařazení právě podle míry ztotožnění se s ním. Na ty, kteří mu sloužili, čekala odměna, ti, kteří ho podporovali, byli lidmi favorizovanými, následovala kategorie servilních a poslušných, dále lidé, kteří se s režimem neztotožnili, ale zjevně neprovozovali. Přesto se ocitli v kategorii druhořadých, až po oponenty a odpůrce, kteří za své postoje sklízeli pronásledování a tresty. Ty však už nebyly tak děsivé, jako tomu bylo v padesátých letech. V osmdesátých letech se degenerace komunistického systému projevovala i mírnějšími represivními prostředky.

Po listopadu 1989 takto názorově i společenským zařazením rozrůzněná společnost si potřebovala najít nové politické zakotvení. Volbami dala najevo, že už nechce komunismus, ale co chce, vyjasněno neměla. Komplikovaná situace se dala o něco zjednodušit, když se začalo objevovat konstatování, že je třeba navázat na demokratické tradice první republiky. Přinášelo to určité světlo do názorových zmatků, ale zůstalo to jen v rovině deklarativní.

V politice totiž nikdy nestačí říkat, co chceme, ale je nezbytné ujasnit jakými prostředky vytčeného programu chceme dosáhnout. Nové poměry přinesly nové a netušené požadavky. Museli se řešit problémy, které dřívější doba vůbec neznala. Pro jejich řešení: vyrovnávání se s minulostí, otázka kolektivní viny, trest či tlustá čára za minulostí, ekonomická transformace, privatizace, restituce, soudní rehabilitace, mimosoudní rehabilitace, odškodnění atd.) nebylo z minulosti žádných receptů. Odvolávání se na první republiku bylo jen jakýmsi upozorňováním, co je v našem počínání nedomyšlené, čemu chybí soudnost, co jen kopírujeme z politického dění na Západě.

Ačkoliv se s těmito napomenutími setkáváme v tisku i ve veřejných projevech, na současnou společnost to příliš nepůsobilo. Také se ukazuje, že čím víc se současný stav stabilizuje, tím se také vztah k první republice opět rozrůžňuje. Nekomunistická část společnosti měla potřebu opírat se o tradice první republiky a v jejím demokratickém základě hledat posilu, ale s návratem svobody tato potřeba zeslábla. Vedle sympatií vyplouvají na povrch někdejší averze. Ukazuje se, že kritiky a útoky, které se vedly proti první republice hned po jejím vzniku a jimž byla po dobu své dvacetileté existence vystavena, jsou tu opět. V jiné době a v jiných generacích nalézají své stoupence, interprety a bojovníky. Opět útočí na první republiku – na samu skutečnost, že vůbec vznikla. Znovu se rozdmýchávají otázky kolem česko-německých vztahů. Zkresleně se charakterizuje tehdejší situace menšin. V souvislosti s rozpadem Československa na samostatný stát český a stát slovenský se odpůrci první republiky snaží dokazovat, že Československo v té podobě jak vzešlo z mírových dohod po skončení první světové války, byl omyl, který v sobě nesl předznamenání brzkého tragického konce.

Stav povědomí o první republice, jak se nám předvádí v některých publicistických projevech, vykazuje na jedné straně velké mezery ve znalostech, na straně druhé úporné vyhledávání všeho, co může být označeno za negativní aspekty. Co si o tom myslet? První republika pro své dodržování demokratického systému zřejmě byla a je rozčlujícím a nevídaným fenoménem střední Evropy mezi dvěma světovými válkami. Demokracie musí vždy čelit útokům zprava či zleva. Proto jim musela čelit i první republika. To, co je z první republiky trvale platné, není její územní rozsah, ale její demokratický charakter.

Ta část české společnosti, která cítí vnitřní potřebu hlásit se k těmto demokratickým tradicím, je negativními postoji k první republice zaskočena a ve svém rozhořčení to přičítá na vrub současným poměrům, které vnímá jako příliš plytké a naprosto povrchní. Ale podstata je v tom, že máme opět demokratický pluralitní systém, v němž může každý vyjádřit svůj názor. A to se nyní děje. Přitom současné kritiky mnohem víc odhalují nedostatečné znalosti autorů těchto kritik, než aby nám soudně odhalovaly problematické, či stinné stránky z dějin první republiky.

První republika má v současnosti, podobně jako tomu bylo v době její existence, své vyznavače a své odpůrce. Jejich výklady nejsou prosty idealizace, mýtizace ale i záporného ostouzení a urážek. Avšak jediné věcné a soudné poznávání první republiky a přemýšlení o ní v dobových souvislostech je možným předpokladem, aby se jí dostalo v myšlení české společnosti takového postavení, jaké jí z odstupu času náleží.

Zora Dvořáková

Dnes se už téměř ztratilo povědomí, že se na našem území v závěru 2. světové války objevila polská jednotka, Svatokřížská brigáda, která dosáhla území západních Čech, kde už byly americké jednotky. Byli to odbojáři antikomunistické a protisovětské orientace. Jejich naděje, že aspoň část Polska bude ze západu osvobozena, se nenaplnila.

SVATOKŘÍŽSKÁ BRIGÁDA V ČSR

Mezi méně známé příslušníky zahraničních vojsk, kteří se v závěru druhé světové války podíleli na osvobozování československého území, patří kromě rumunských a belgických vojáků také bojovníci 2. polské armády, jež operovala v květnu 1945 nejen v severních Čechách, ale také na Mělnicku, a dokonce i na samém okraji Prahy.

Vedle této armády, která bojovala proti nacistickým vojskům společně s Rudou armádou, se v závěru války na území dnešní České republiky objevila i polská jednotka zcela odlišné politické orientace - Svatokřížská brigáda.

Příslušníci této pozapomenuté polské vojenské formace byli naopak odbojáři antikomunistické a protisovětské orientace, kteří spatřovali v Sovětském svazu většího nepřítele než v hitlerovském Německu, a proto v závěru války tito krajně pravicoví polští odbojáři bojovali spíše než s nacistickými okupanty především s polskými komunistickými či sovětskými partyzány.

K rozštěpení národního protinacistického odboje na jednotlivé zneprátené frakce, jež sváděly krvavé boje i mezi sebou navzájem, došlo za války nejen v Polsku, ale i v Jugoslávii a Řecku. Český protifašistický odboj - i přes různost politických koncepcí jednotlivých ilegálních organizací - zůstal našťastí bratrovražedných bojů ušetřen.

Národní ozbrojené síly

Jestliže podíl 2. polské armády na osvobození ČSR nebyl u nás v době předlistopadového režimu příliš připomínán, ale zcela zamlčován nebyl, pak přítomnost Svatokřížské brigády na Moravě a později i v západních a jihozápadních Čechách na jaře 1945 patřila mezi naprosto neznámé kapitoly druhé světové války ještě mnoho let i po politických změnách v naší vlasti na podzim 1989. Až roku 2015 vydal historik Jiří Friedl odbornou publikaci *Vojáci-psanci*, která se historií Svatokřížské brigády podrobně zabývá.

Příslušníci této brigády byli původně členy třetí nejvýznamnější polské odbojové organizace Národní ozbrojené síly (*Narodowe siły zbrojne* - NSZ), která byla založena 20. září 1942 spojením vojenské organizace *Ještěří svaz* a části Národní vojenské organizace. Její základna čítala až 75 000 členů.

Dalšími odbojovými organizacemi v okupovaném Polsku byly prolondýnská Zemská armáda, dále odbojové jednotky někdejší Lidové strany Rolnické prapory i Lidová garda, orientovaná na spolupráci se SSSR.

Tato prokomunistická formace byla však v rámci polského odboje politicky izolována, a to vzhledem k tragickým

událostem v letech 1939-1940, které zatížily sovětsko-polské vztahy po podepsání sovětsko-německého paktu o neútočení v srpnu 1939 a vyhlazení polského důstojnického sboru v Katyni u Smolenska v dubnu následujícího roku. Tuto Poláky tak bolestně vnímanou skutečnost nacistická propaganda oznámila světu v květnu 1943.

Kromě protinacistických aktivit se tak u odbojářů NSZ projevovaly výrazné protikomunistické a protisovětské postoje, které měly pro jednotu polského odbojového hnutí ovšem tragické důsledky – například na Kielecku příslušníci NSZ usmrtili 2. července 1943 sedm partyzánů Lidové gardy. K dalšímu zločinu NSZ došlo u vesnice Borów na Lublinsku, kdy zde bylo jejími členy zákeřně povražděno dokonce 26 polských komunistických partyzánů a čtyři civilisté.

Vznik Svatokřížské brigády

Národní ozbrojené síly se staly 7. 3. 1944 součástí Zemské armády (*Armija krajowa*). Část příslušníků NSZ s tím však nesouhlasila a z těch, kteří neuznali sjednocovací dohody, v srpnu 1944 vznikla právě Svatokřížská brigáda. Název odvozovala od Svatokřížských hor v oblasti města Kielce, kde působila především.

Bojovníci brigády, věrní politickým tradicím Národních ozbrojených sil, i nadále prováděli bojové operace nejen proti německým nacistům, ale i polským komunistům a sovětským partyzánům. Komunisty, partyzány a rudoarmějce tato jednotka považovala pro sebe (i pro Polsko) za mnohem závažnější nebezpečí než samotné nacisty, a proto například v září 1944 její příslušníci u obce Rzabiec zavraždili 67 zajatých sovětských partyzánů. Tuto závažnou skutečnost publikoval v březnu 2021 v populárně naučném časopisu *Válka revue* polský historik Piotr Boczoń.

Nelze ani zastírat, že mnozí příslušníci této brigády byli také ovlivňováni antisemitskými postoji.

Historik Milan Moravec v časopise *Prísne tajné* (4/2016) zhodnotil politickou motivaci brigády i její skromnou protinacistickou činnost takto:

*V knize „W marszu i boju“, vydané po válce, která představuje kroniku činnosti brigády v době jejího půlročního pobytu na polském území, je možné se dočíst jen o čtyřech střetnutích s Němci, přičemž ve dvou případech byly odbojové oddíly iniciátory a v dalších dvou napadenou stranou. Bývalý velitel III. (operačního) oddělení velitelství NSZ (Tadeusz Boguszewski -Wacław Trzeci) zveřejnil v pařížském polském časopisu *Kultura* své vyjádření k dějinám*

Masarykův lid

Národních ozbrojených sil. V něm prohlašuje, že NSZ přestaly od bitvy u Stalingradu pokládat Německo za hlavního nepřítele, protože, podle jeho názoru, se jim stal Sovětský svaz. NSZ se domnívaly, že část Polska osvobodí západní spojenci. Proto chtěly na tato území přesunout své vojenské síly a současně dostat do tohoto prostoru co nejvíce oddílů od jiných politických skupin. Měly v úmyslu vyhybat se boji s Němci i se Sověty. Nechtěly dopustit, aby byl jejich silám zamezen postup na západ, bez ohledu na následky...

Pochod brigády do protektorátu

Aby uchránil své vojáky před zajetím Rudou armádou i boji s nacisty, které byly ale spíše ojedinělé, velitel této jednotky plukovník Antoni Scazski prostřednictvím kapitána Huberta Jury, jenž již dříve spolupracoval s gestapem, v lednu 1945 dohodl s německými ozbrojenými silami možnost volného průchodu Svatokřížské brigády přes Němci kontrolované území Polska až do protektorátu Čechy a Morava, kam nakonec skutečně postoupila. Tato dohoda ovšem dosud vyvolává značné politické a morální rozpaky, neboť balancovala na hraně vynuceného příměří a možné kolaborace s nepřítelem.

Dne 22. 2. 1945 brigáda, čítající asi 800 mužů, překročila u Hostinného v Krkonoších bývalé československé hranice, dále procházela mezi Úštěkem a Mělníkem, přes Starou Boleslav došla do Peček, odkud pokračovala po železnici přes Olomouc a Brno až do vysídlené obce Rozstání u Blanska. Zde Svatokřížská brigáda pobývala téměř jeden měsíc - od 18. 3. do 13. 4. 1945. Pokusy německých míst přesvědčit Poláky, aby se na Moravě - spíše již jen z politických a propagačních důvodů - zapojili do bojů proti postupující Rudé armádě, ale nebyly úspěšné.

Tato vojenská jednotka proto - opět se souhlasem nacistických úřadů - vyrazila v polovině dubna pěším pochodem přes jižní Moravu a jižní Čechy k Plzni - vstříc očekávané americké armádě, jež 18. 4. 1945 překročila v Ašském výběžku předmnichovské čs. hranice.

Tito polsky hovořící ozbrojenci však vyvolávali u místního českého obyvatelstva pochopitelně velké rozpaky, neboť se sami vyjadřovali o Němcích jako o svých nepřátelích, aniž ti by však proti nim vojensky jakkoliv zasahovali. Tuto dosti neobvyklou situaci takto popsala kronika obce Neuměř u Holýšova na Plzeňsku.

Z jejich počínání nelze nabýti přesvědčení, patří-li ke skupině německé, či protiněmecké. Později se však dozvídáme, že se vlastně k nám na západ uchylují jen proto, aby spojením se s Američany unikli z rukou Rudé armády.

Největší (a v podstatě také i jedinou) protiněmeckou bojovou akcí Svatokřížské brigády se stalo osvobození koncentračního tábora v Holýšově u Plzně 5. května 1945, při kterém její příslušníci osvobodili téměř tisíc uvězněných žen a zajali 215 členů německých strážních oddílů. Značnou část vězeňkyň tvořily Francouzky, ale byly zde vězněny i Polky, Rusky, Maďarky a ženy dalších národností.

Na základě této události byla Svatokřížská brigáda od 6. 5. 1945 považována Američany za spojeneckou jednotku, která se pak zúčastnila zájímání německých vojsk. Zde je možno spatřovat jistou podobnost v jednání členů této brigády s chováním vojáků protisovětské Vlasovovy Ruské osvobozené armády, kteří v posledních hodinách druhé světové války obrátili v Praze své zbraně proti nacistům - ve snaze získat postavení spojenecké síly.

Poláci ze Svatokřížské brigády se poté dočasně usadily v obcích jižního Plzeňska - ve Všekarech, Neuměři, Štichovicích a Kvíčovicích. Vzpomínky pamětníků i dobové kronikářské záznamy dosvědčují spíše ale napjaté vztahy polských vojáků s tamními usedlíky, neboť místní občané jim vyčítali především násilné zabavování potravin. V červenci se pak Svatokřížská brigáda přesunula na Tachovsko, kde tehdy ještě žili sudetští Němci. Na území jihozápadních Čech, v prostoru kontrolovaném americkou armádou, pak bojovníci Svatokřížské brigády pobývali do srpna 1945, kdy byli přesunuti do Bavorska. Do vlasti se většinou již nikdy nevrátili.

Ohlédnutí

Působení Svatokřížské brigády za druhé světové války vždy odsuzovala polská komunistická historiografie, avšak ani polský antikomunistický exil nebyl jednotný v hodnocení politických a vojenských aktivit této brigády.

V současném Polsku příslušníky této formace oceňují především členové konzervativní vlády premiéra Mateusz Morawieckého, který jakousi oficiální rehabilitaci Svatokřížské brigády zahájil v únoru 2018 návštěvou hrobů některých jejích příslušníků v Mnichově. Proti tendenci společensky rehabilitovat či dokonce oslavovat Svatokřížskou brigádu naopak vystupují nejen liberálně smýšlející novináři a polští Židé, ale i někteří stále žijící veteráni polského antinacistického odboje z řad příslušníků Zemské armády, případně i jejich potomci

V roce 2015 se oslav konce války v Plzni zúčastnila také jednotka připomínající Svatokřížskou brigádu při pietním aktu u pomníku 16. obrněné divize americké armády. Někdejší veteráni i současní obdivovatelé této brigády se zúčastňují rovněž oslav osvobození bývalého koncentračního tábora v Holýšově.

Informační zdroje:

- J. Friedl, Poláci míří na Západ, Válka revue, 11/2014*
J. Friedl, Proti dvěma nepřítelům. Jak bojovala polská Svatokřížská brigáda v západních Čechách, Lidové noviny 9. 5. 2015
M. Moravec, Svatokřížská brigáda a Národní ozbrojené síly, Přísně tajné 4/2016
P. Boczoň, Kolaborace nebo příměří?, Válka revue, 3/2021

Zdeněk Víšek

Masarykův lid

Po roce 1948 po nástupu komunistů k moci mnozí mladí lidé, většinou vysokoškoláci, mezi nimiž bylo mnoho zajatých skautů, skončili jako političtí vězni. Jejich skautství se u nich projevovalo i v běžném vězeňském životě. Druhému poskytnout pomocnou ruku pro ně bylo samozřejmostí. Ne každý z vězňů dokázal čelit útrapám, kterým byl vystaven ve věznicích a v lágrech a bývali to právě skauti, kteří se dotyčnému snažili situaci, v níž se ocitl, ulehčit. Objevily se i pokusy o sebevraždu. Duševní podpora, kterou skauti dokázali poskytnout psychicky strádajícím spoluvězňům byla velmi cenná.

O takové skautské skupině píše Lucie Šmídová v knížce *Tři životy*, František Falerski - skaut, politický vězeň a osobnost K 231, (Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum 2018, str. 73-75).

František Falerski byl výrazná skautská osobnost. Po válce studoval na Filozofické fakultě a vedl legendární Čtvrtý pražský oddíl Junáka. V roce 1949 skončil ve vězení na dobu deseti let. V lágru Rovnost vedl tajný roverský kmen a ilustroval vězeňský sborník poezie *Přádenko z drátů* (1950). Ačkoliv se v roce 1968 angažoval při založení K 231, bohužel už v roce 1969 zemřel.

SBORNÍK POEZIE PŘÁDÉNKO Z DRÁTŮ VZNIKLÝ NA ROVNOSTI

Jiří Navrátil uvedl, že skauti poskytovali psychologickou podporu například otcům od rodin, kteří situaci pochopitelně snášeli hůře než ti bezdětní, a zdůraznil, že František Falerski „znamenitě uměl“ dodávat odvalu. S velkou dávkou vděku a obdivu na Falerskiho vzpomíná spoluvězeň J. Havel. František Falerski se prý v táboře Vojna scházel s vězni ve skupince, dodával jim odvalu a kulturně je vzdělával. Na duševní podporu vzpomíná i Jiří Stránský – zejména na Falerskiho humor v těžkých chvílích. Tento postřeh je důležitý, protože s lidmi, které vědomě formoval (a Stránský k nim patřil), příliš nevtipkoval a býval vážný. Soudím, že tento posun v jeho projevech mohlo způsobit prostředí tábora s jeho absurditou, násilím a bezvýchodností.

Situace vězňů byla velmi těžká a někdy je dohnala i k úvahám o sebevraždě. Podle Pavla Holého dokonce František Falerski v několika případech spoluvězni sebevražedné úmysly rozmluvil. O přítomnosti tohoto tématu mezi spoluvězni v pracovním táboře Rovnost svědčí i báseň Jiřího Řeháka věnovaná právě Františkovi Falerskimu:

HLADOVĚ MLČÍ PLOT
ozubených prutů,
srdce prochládlé
bičuje se každodenně.
Do očí vkrádá se žízeň,
rozběhnout se proti stěně.
Konec, ten nebolí
(už dávno rozumíš).
A tohle bolest je. Má matko
bolesti, v ní znova mě porodíš.

Tato báseň byla zařazena do básnické sbírky *Přádenko z drátů*, kterou v roce 1950 v „edici Rovnost“ napsali a svépomocně vydali vězni stejnojmenného lágru, členové Falerskiho roverského kmene. Stejným způsobem „připravili k vydání“ řadu sešitů, například modliteb (Jiří Navrátil hovoří o osmnácti svazcích). S výjimkou *Přádenka z drátů* existoval vždy jediný exemplář. V majetku Štěpánky Tůmové jsou knížečky kolibřího formátu, které Pavel Holý, její manžel, ručně prepisoval a umělecky vázal do tvrdých kousků kůže.

Okolnosti vzniku sbírky *Přádenko z drátů* nepostrádají prvek komiky. Velitel tábora Rovnost se údajně nakazil pohlavní chorobou, a protože chtěl tuto skutečnost co nejvíce utajit, léčil se u vězeňského lékaře - vězně, který jeho léčbu protahoval a využíval jeho služeb k vynášení věcí mimo tábor. První exemplář této sbírky tedy vynesl z tábora dotyčný velitel a do dnešního dne se nedochovala. Druhý vynesl civilní zaměstnanec a předal jej rodičům Pavla Holého.

Tato rukopisná publikace měla formát 34,3 x 23,5 cm a první vydání obsahovala dvanáct básní tří autorů: Jiřího Řeháka, Jiřího Navrátila a Závěše Bozděcha, které doprovázely kolorované perokresby Františka Falerskiho (text krasopisně přepsal Pavel Holý). Druhé vydání bylo obsahově i formálně beze změn. Třetí, rozšířené vydání obsahovalo 21 básní (autory nově zařazených básní byli

František Falerski jako řečník na ustavujícím shromáždění K 231 v březnu 1968.
ANM,
fond František Falerski, inv. č. 158

Masarykův lid

Jiří Řehák, Závís Bozděch a Erik Bülow).¹⁾ Textová stránka se v tomto případě skládá z autorských manuskriptů, Falerskiho ilustrace jsou totožné (resp. pro toto vydání Falerski nakreslil další pár těchto obrázků). Báseň s incipitem „Hladově mlčí plot“ je pouze ve třetím vydání. Všechny tři exempláře (resp. jednotlivá „vydání“) vytvářeli vězni ve vězeňské nemocnici, kde byl oproti barákům relativní klid a kde působil i zmíněný lékař. Přestože mezi politickými vězni nebylo ojedinělé, že se snažili nějakým dostupným způsobem uspokojit své intelektuální a estetické potřeby, a z 50. let známe řadu případů, kdy se poezie, která vznikala v kriminálech, dostávala různými způsoby ven,²⁾ *Přádenko z drátů* představujeme mezi vězeňskými počiny tohoto druhu skutečně unikát.³⁾

Skutečný počet exemplářů je dnes již nedohledatelný, ale osudy dvou z nich dávají tušit, že nejen vznik sbírky, ale i její osudy za branou lágru byly zajímavé. Jeden „výtisk“ přivezl do Mnichova Erik Bülow (jednalo se o nejobsáhlejší verzi, zjevně doplňovanou i na svobodě), kde ji po částech publikoval v exilovém časopise *Hlas exilu* (č. 4-5 a 6, roč. VI, 1957) a v kulturní revue *Archa* (č. 6, roč. 1/33, 1958) Antonín Kratochvíl. Jiný exemplář obdrželi například i man-

želé Falersští. Paní Falerská jej dala přečíst V. Klennerovi, a ten ho pro vlastní potřebu opsal na stroji a pokusil se i napodobit kresby.

Falerskiho kresby z *Přádenka* jsou v rámci jeho amatérské tvorby výjimečné, výrazně stylizované, úsporné. Jedna z ilustrací našla uplatnění i v dnešní době. Byla použita v rámci naučné stezky Jáchymovské peklo na tabuli označující bývalý tábor Nikolaj, a také ji vydal spolek Politicti vězni.cz jako pohlednici⁴⁾

1) Erik Bülow (též Erik von Bülow) nebyl odsouzen v procesu „Skálová a spol.“, ale do Falerskiho roverského kmene byl přijat.

2) Klára Pinerová uvádí, že básně byly „vynášeny“ ven například tak, že se je propuštění vězni učili zpaměti. O *Přádenku z drátů* se nicméně nezmiňuje. Srov. *Vývoj vězeňských subkultur v Československu v letech 1948-1960*, s. 123.

3) Knihovna Libri prohibiti vydala v roce 2010 reprint druhého exempláře této sbírky. Kniha obsahuje tři doprovodné texty: „O Přádenku z drátů“ od Kateřiny Volkové, „A tohle bolest je“ od Petry Čáslavové a „Přádenko z drátů (studie)“ od Michala Jareše.

4) Pro více informací o spolku Politicti vězni.cz viz: <http://www.politicti-vezni.cz/>.

Pro ty, kteří patří k mladším ročníkům a sami na sobě nepoznali, jak se žilo za komunistické totality, a jak vypadal osud tehdejších politických vězňů, je velmi výmluvným případ rodiny Voskových a Bechyňových, na jejichž význam a zásluhy se pozapomnělo, ačkoliv to byly osobnosti, které se zasloužily o náš stát a patří do naší novodobé historie. Proto otiskujeme jejich příběh z knihy Zory Dvořákové: Z letopisů třetího odboje, (1992), str. 168-173.

RODINA VOSKOVÝCH A BECHYŇOVÝCH

Emanuel Viktor Voska

Jednomu z mužů, o nichž bude řeč, právem patří označení Masarykův spolupracovník. Byl jím kapitán Emanuel Viktor Voska, o kterém se v letech komunistické totality mlčelo, a teprve až v roce 1987 se mu dostalo místa v Malé československé encyklopedii.

O E. V. Voskovi se tu dočteme: „1894 se odstěhoval do USA, kde se stal úspěšným stavebním podnikatelem a spolumajitelem mramorových lomů; současně organizoval sociálně demokratické hnutí mezi českými krajany a vydával (popřípadě i redigoval) časopisy Pravda, Rozhled a Hlas lidu. Za 1. světové války patřil k vedoucím představitelům československého zahraničního odboje a podílel se na jeho financování; 1914-15 zorganizoval kurýrní spojení mezi zahraničním a domácím spojením a 1915 vybudoval z příslušníků české menšiny v USA kontrašpionážní síť, odhalující špionážní činnost německých a rakousko-uherských diplomatů proti USA a dohodovým mocnostem. 1917 vstoupil do americké armády a v hodnosti kapitána působil jako styčný důstojník mezi československými legiemi a armádou USA, 1918-19 řídil středoevropské oddělení zpravodajské sekce amerického generálního štábu, byl poradcem prezidenta Wilsona a prostředníkem mezi Wilsonem a T. G. Masarykem. Od 1919 žil v ČSR: politicky pracoval v sociálně demokratické straně a publikoval řadu dokumentárních prací o československém odboji za první světové

Masarykův lid

války. Ve 30. letech se angažoval v protifašistickém hnutí, organizoval pomoc emigrantům z nacistického Německa a 1936-37 stál v čele výboru pro pomoc demokratickému Španělsku. Po příchodu nacistických okupantů byl zatčen 16. 3. 1939 gestapem, záhy však podmíněně propuštěn; v červnu 1939 se mu podařilo odjet do Velké Británie a odtud do USA, kde se zapojil do formujícího se československého zahraničního odboje. 1941-45 zajišťoval jako americký zpravodajský důstojník (plukovník) v Tu-recku spojení se střední Evropou. 1945 se vrátil do ČSR.“

K tomuto slovníkovému heslu je nutné dodat, že pocházel z Kutné Hory, kde se narodil roku 1875 a že v devatenácti letech utekl do Ameriky, aby se vyhnul stíhání za politické delikty. Původním povoláním byl sochař a mramorář, a právě v tomto druhém oboru se projevil jako schopný podnikatel. Dům Voskových v New Yorku byl otevřen každému Čechu, který přijížděl do Ameriky přednášet (jako tomu bylo v případě T. G. Masaryka, a to již před první světovou válkou), či na praxi (jako tomu bylo u Jana Masaryka). Také sociální demokraté např. Vojtěch Beneš, nalézali u Voskových po-hostinné přístřeší.¹⁾

Encyklopedie v popisu Voskova života a zásluh končí rokem 1945, ale Voska žil ještě patnáct let. Své stáří prožíval ve strašných poměrech komunistických věznic a krátce po tom, co byl propuštěn, 1. dubna 1960 zemřel. Bylo mu osmdesát čtyři let. Poslední desetiletí života strávil v Ruzyni, Valdicích, Leopoldově a opět v Ruzyni. Téměř čtyři roky čekal na soud; zatčen byl 5. června 1950.

Nejvyšší soud ho až 18. března 1954 odsoudil k trestu odnětí svobody na deset let. Byl uznán vinným zločinem vojenské zrady, které se údajně dopustil tím, že v druhé polovině roku 1945 z příkazu zpravodajské centrály OWI přišel z USA do Prahy, aby jako agent americké špiónáže proti SSSR sloužil v lidově demokratickém Československu válečným plánům imperialistů proti krajinám tábora míru" - jak jeho obvinění zní v úředním jazyku.

Strastiplný vězeňský život tohoto starého muže se zkomplikoval v roce 1956, kdy utrpěl zlomeninu krčku pravé kyčelní kosti. Jeho dceři, která tehdy požádala o přerušení jeho trestu, aby se mohl léčit, Generální prokuratura v Praze odpověděla, že podle rentgenového snímku je zlomenina ve stádiu hojení. Proto nebyly shledány důvody k přerušení trestu ani k jinému opatření.

Dochoval se však dopis Voskova spoluvězně z Leopoldova, jenž líčí, jak se stařec nemohl pohybovat a trvale ležel v ústavní nemocnici.²⁾ Tomuto spoluvězni, který nakonec sám napsal žádost o jeho podmíněčné propuštění, dalo velkou námahu, než Vosku přiměl, aby ji podepsal. Stařec odmítal dožadovat se čehokoliv od těch, kteří pomáhali držet komunistickou totalitu na nohách.

K projednání žádosti musel být Voska dovezen na vozíčku. Uskutečnilo se 17. června 1958 a úřední protokol o něm konstatuje ve slovenštině, protože se to odehrálo u Krajského soudu v Nitře, toto: „Náčelník NPT a krajský prokurátor žádost odsouzeného nedoporučili. Krajský soud uvážil, že odsouzený, býv. továrník, po dlouhé roky pracoval pre špiónážně agentury západních imperialistických mocností. Na veřejnom zasedaní prehlásil, že vôbec nevie prečo bol zatknutý a prečo si odpykává trest, nakoľko sa ničeho nedopustil. Z toho treba vyvodit', že doteraz odpykaný trest

svoj prevýchovný účel nesplnil a že teda nie sú dané podmienky pre podmienené prepustenie odsúdeného. Z týchto dôvodov krajský súd žiadosť odsúdeného zamietol. Proti tomuto usneseniu nie je prípustný opravný prostriedok.“³⁾

Staré zásluhy neexistovaly, teď tu byl nepřítel, kterému se sice nic konkrétního dokázat nedalo, ale stačilo, že neprojevili dostatečnou vůli k převýchově.⁴⁾

Villa Bechyňová-Vosková

Avšak případ Emanuela Viktora Vosky je třeba vidět v návaznosti na případ jeho zetě Zdeňka Bechyně. Když si vyjasníme jejich vzájemné vztahy a politickou orientaci, vyplyne na povrch skutečný důvod pro jejich nelidské stíhání. Oba byli výraznými osobnostmi sociálně demokratické strany.

K přibuzenství mezi nimi došlo takto: jedna z dcer kapitána Vosky, Villa Vosková, již v roce 1914 těsně před vypuknutím války jela se svým otcem z USA do staré vlasti. Tehdy jako sedmnáctiletá dívka byla svědkem otcových kontaktů s prof. Masarykem a podílela se na přepravě Masarykovy zprávy o hospodářském a vojenském stavu Rakousko-Uherska, která měla být, a také byla, doručena do Londýna. Po návratu do USA se Villa Vosková rovněž zapojila do československého zahraničního odboje.

Když se po první světové válce Voskovi natrvalo usadili v Československu, Villa Vosková se provdala za Zdeňka Bechyně, syna známého sociálně demokratického politika a ministra Rudolfa Bechyně. Protože se všichni angažovali v sociální demokracii pravicově orientované, nemohli od komunistů, kteří přišli k moci, očekávat nějaké slitování.

Komunisté při likvidaci svých politických odpůrců byli důslední, ničili nejen hlavní protagonisty, ale také ostatní členy rodiny. Komunistická rozhodnutí o Voskových a Bechyňových byla takového kalibru, že z jejich případu učinila případ exemplární.

Masarykův lid

Ministr Rudolf Bechyně jako představitel pravicového křídla sociálně demokratické strany vždy stál v opozici vůči KSČ. Komunisté mu nezapomněli, že jako člen naší exilové vlády v Londýně nesouhlasil s rozhodnutím, aby prezident Beneš odjel do Moskvy podepsat smlouvu se Sovětským svazem.

Rudolf Bechyně

Avšak únorových událostí se ministr Bechyně již nedočkál; zemřel 1. ledna 1948.

Za druhé světové války rodina Voskových a Bechyňových unikla do exilu. Villa Bechyňová s dětmi žila v USA. Zdeněk Bechyně byl od 9. října 1939 v československé zahraniční armádě. Přijali ho do ní v Agde ve Francii a sloužil v ní v hodnosti štábního kapitána až do 9. července 1945. Dostalo se mu vysokých válečných vyznamenání.

Politicky šel ve šlépějích svého otce. Na schůzi sociálně demokratické strany v Karlových Varech 23. února 1948 se postavil proti zakládání akčních výborů, jak požadoval Klement Gottwald. Po únoru 1948 byl ve spojení s Labour Party v Londýně a s tamějším emigrantským ústředím sociální demokracie. Tehdy se uskutečnilo několik schůzek, na nichž byli přítomni předválečný generální tajemník demokratické strany Vojtěch Dundr a sociální demokrat, univerzitní profesor Zdeněk Peška, kteří byli o něco později zatčeni a dostali vysoké tresty v procesu s Miladou Horákovou.

Tato setkání, jichž se účastnil i Vojtěch Beneš, měla převážně debatní ráz. Účastníci si vyjasňovali, jak se po únoru zachovat a jaký by měli mít politický program pro budoucnost. Za tím účelem byly pak vypracovány některé materiály.

Tato činnost je v úředním jazyce soudního usnesení zaznamenána takto: „Začátkem léta 1948 došlo k ilegální schůzce v bývalé tělocvičně DTJ na Strahově, jíž se účastnil

vedle čelných představitelů sociálně demokratické strany též Zdeněk Bechyně. Tam byl čten program směřující k restauraci kapitalismu v ČSR a Zdeněk Bechyně na tuto schůzku připravil prohlášení o protistátním postoji jimi vytvořené ilegální organizace, jejích sympatiích k Labour Party, a značně v něm zkreslil poměry v ČSR. Toto prohlášení, jak bylo zjištěno, bylo ilegálně dopraveno do rukou zahraniční československé emigrace a jejím prostřednictvím mělo být dodáno britské odborové organizaci.

Na to Zdeněk Bechyně vypracoval ještě zemědělský program, který měl být v ČSR nastolen po pádu lidové demokratického zřízení. Jeho smyslem bylo uplatnit kapitalistické tendence v zemědělské politice.

Někdy v létě 1948 předložil Zdeněk Bechyně své ilegální organizaci návrh, aby Lev Sychrava, o němž věděl, že hodlá odjet do USA, tam byl delegován jako zástupce do tzv. Národní rady, složené z poúnorové emigrace z ČSR. Osobně pro Sychravu napsal v tomto smyslu zmocnění. To bylo ilegálně odesláno do Londýna, kde si je měl Sychrava vyzvednout. Rovněž, když dr. Ondřej Slovák uprchl do Anglie, napsal pro něho zmocnění, aby byl spojkou mezi ilegální organizací soc. dem. v ČSR a emigrantským ústředím sociálně demokratické strany v Londýně.⁽⁵⁾

StB byla Zdeňku Bechyňovi na stopě již v roce 1949. 6. ledna 1950 mu bylo oznámeno přípisem z ministerstva národní obrany, že byl zbaven své vojenské hodnosti. Zdůvodnění znělo: „Prověřovacím řízením bylo shledáno, že pro svůj postoj a jednání neskýtáte záruku, že budete spolehlivým a zcela oddaným lidově demokratickému zřízení.“ Rozhodnutí podepsal ministr národní obrany armádní generál Ludvík Svoboda.⁽⁶⁾

Za pár měsíců na to, 5. června 1950, byl Zdeněk Bechyně zatčen a 25. dubna 1951 odsouzen k čtrnácti letům odnětí svobody. Propuštěn byl 5. června 1964. Jeho manželka a tchán E. V. Voska byli zatčeni v týž den jako Zdeněk Bechyně. Další dcera E. V. Vosky, která se o starého otce starala, byla vzata do vazby a bez soudu v ní byla držena čtyři roky.

Žena Zdeňka Bechyně, Villa Bechyňová, kterou soud obvinil, že na dobu jednoho měsíce dělala spojku, se třikrát sešla s jistým britským diplomatem (Petrem Caryonem) a doručila několik dopisů, byla odsouzena na tři roky, které strávila v Ruzyni. Její švagr, Gustav Rubeš, u něhož (v Rubešově galerii) k jedné schůzce došlo, byl odsouzen na osm náct měsíců.

Syn Bechyňových Jan, který měl těžkou srdeční vadu, byl poslán do dolů, potom do cihelny a nakonec k asfaltérům. Podlomen touto prací zemřel ve třiceti letech. Dcera Bechyňových se nedostala na žádnou školu a musela pracovat v pohraničních lesích. Z jejich tří synů ani jeden nesměl studovat.

Z některých vzpomínek, které zaznamenali spoluvězni Zdeňka Bechyně, ještě dnes běží mráz po zádech - třeba když byl zavřen do korekce a bachaři na něho pustili rozzuřeného psa.⁽⁷⁾

V roce 1968 se Zdeněk Bechyně pokusil o obnovení sociální demokracie - vyhlášení její obnovy se mělo uskutečnit v sobotu toho týdne, kdy k nám vpadly „spřátelené armády“.

Masarykův lid

V následujících letech se Zdeněk Bechyně pokusil dosáhnout pro sebe a ostatní členy rodiny rehabilitace - ale ta byla zamítnuta. Zdeněk Bechyně zemřel 17. dubna 1974.⁸⁾

V soudním usnesení o správnosti rozhodnutí Nejvyššího soudu z 30. července 1951 je výmluvná pasáž o způsobu, jak byly sepsovány vyšetřovací protokoly. Stojí tu, že vyšetřovatel dal Zdeňku Bechyňovi možnost „se vyjádřit k sepsaným protokolům; některé skutečnosti, které byly správné, popravdě přiznal, naproti tomu se bránil proti nařčení z velezrádných nebo špiónážních úmyslů. Přesto však nakonec byly protokoly sepsovány bez zřetele na jeho vlastní výpovědi a vyšetřovatel výpovědi formuloval podle svého vlastního uvážení tak, aby vyzněly výhradně v neprospěch obviněného. I u hlavního líčení před bývalým Státním soudem se proti těmto protokolům bránil, avšak jeho obhajoba byla zapsána pouze obecně, aniž bylo konkrétně zaznamenáno, co je z těchto administrativních výpovědí správné nebo nesprávné. Ačkoliv ve své předběžné výpovědi před soudem uvedl, že je správné pouze to, co výslovně před soudem uzná za správné, byl, jak dodatečně zjistil, protokolován naprostý opak.

Dokonce mu předseda senátu prohlásil, že není-li s výpovědí spokojen, půjde znovu do vyšetřování.“

Nepoddajnost, kterou Zdeněk Bechyně projevoval, způsobila, že záznamy o jeho vyšetřování a sepsování protokolů potvrzují, jak nejen StB, ale i pracovníci soudu s nimi svévolně nakládali.

V naší současnosti nejsou ojedinělé situace, kdy děti vyčítají svým rodičům a dědům, že se dali komunistickou

mocí zmanipulovat, že se dali zkorumpovat, že sice vnitřně nesouhlasili, ale ve svém jednání byli konformní a loajální.

Na takovéto výtky lze opáčit, že takhle zdaleka nejednali všichni. Případ Emanuela Viktora Vosky, Zdeňka Bechyně i dalších členů jejich rodiny je toho důkazem.

Na objektivní posouzení problému zda jsme národem zbabělým, korupčním, zda jen vyčkáváme za bukem, si musíme ještě nějaký čas počkat. Do tohoto záběru však nesporně patří osud Voskových a Bechyňových - a podobných případů je dlouhá řada. Jsou to osudy nabádající a varující, které v sobě skrývají i odpovědi na otázky, jež si klademe jak o naší nedávné minulosti, tak o nás samých.

- 1) Jaroslav Červený: Emanuel Viktor Voska, kutnohorský rodák prvním spolupracovníkem prof. T. G. Masaryka v odboji proti Rakousku, Praha 1928.
- 2) Dopis Josefa Jiří z Hradce Králové redaktorce Vlasty D. Sýkorové, 23. 6. 1968, Ústřední archiv KPV, Praha.
- 3) Usnesení Krajského soudu v Nitře, odd. 1 ze 17. juna 1958 (věc: podmíněčné propuštění E. V. Vosky), tamtéž.
- 4) Použito článku Zory Dvořákové: Masarykův spolupracovník, Svobodný zítřek, čís. 30, 13. srpna 1990.
- 5) Citace je převzata z odůvodnění Městského soudu v Praze z 26. července 1974, jímž potvrzoval správnost rozhodnutí Nejvyššího soudu v Praze ze dne 30. července 1951. Stalo se tak proto, že Bechyňovi žádali o jeho přezkoumání.
- 6) Vyrozměnění ministerstva národní obrany z 6. 1. 1950 Zdeňku Bechyňovi č.j. 43531 Dův. X odbor 1949. Vec: odnětí vojenské hodnosti podle zák. č. 59/49 Sb. Ústřední archiv KPV, Praha.
- 7) Dopis A. Juřicy z Ostravy-Poruby Vile Bechyňové z 8. 4. 1990, tamtéž.
- 8) Použito článku Zory Dvořákové: Ze stránek třetího odboje, MY'90 čís.9/1990.

Stat' zachycuje složitý obraz dění v Maďarsku zejména v 80tých letech minulého století, kdy začalo přehodnocování maďarského povstání z roku 1956, které bylo po léta označováno jako kontrarevoluční řádění.

PŘEHODNOCOVÁNÍ MAĎARSKÉHO POVSTÁNÍ 1956

Letošní 65. výročí zahájení maďarského protikomunistického povstání na sklonku října 1956 je příležitostí k ohlédnutí, jakým způsobem probíhaly politické změny v tehdejší Maďarské lidové republice (MLR) v závěru 80. let 20. století, bez nichž by politická, společenská a morální rehabilitace povstání, které bylo do té doby označováno za „kontrarevoluci“ či dokonce „fašistické řádění“, nebyla možná.

Maďarsko v 80. letech

Politický vývoj v druhé polovině osmdesátých let 20. století v Maďarsku se výrazně odlišoval - s výjimkou situace v Polsku - od poměrů, které tehdy panovaly ve většině zemí tehdejší Varšavské smlouvy. Zatímco v NDR, Československu, Bulharsku a především v Rumunsku se u moci stále zdržely autoritativní komunistické režimy, které nepřipouštěly ani náznak opoziční politické činnosti, v Maďarsku - a to přibližně od podzimu 1987 - se postupně aktivizovaly opoziční síly (především z řad tvůrčí in-

teligence), které s nebývalou otevřeností kritizovaly především (podle jejich názoru) ekologicky závadnou a pro maďarskou stranu nevýhodnou výstavbu vodního díla Gabčíkovo-Nagymaros, později i situaci maďarské menšiny v rumunském Sedmihradsku, jež byla vystavena hrozbě brutální asimilace ze strany Ceaușescova režimu.

Na podporu sedmihradských Maďarů, kteří začali odcházet z Rumunska do Maďarska, i proti dostavbě vodního díla Nagymaros se konaly v Budapešti v létě 1988 dokonce oficiálně povolené demonstrace za účasti desetitisek občanů.

Poněkud odlišné bylo vždy také mezinárodní postavení Maďarska, třebaže nejvyšší stranický představitel János Kádár neměl až tak „nezávislé“ ambice jako rumunský diktátor Nicolae Ceaușescu, a proto ani „jeho“ Maďarsko se například (společně s dalšími socialistickými státy) nezúčastnilo letních olympijských her v Los Angeles 1984, kdežto rumunští sportovci na nich slavili nebývalé úspěchy. Bývalá Maďarská lidová republika a tehdejší západní země byly - na poměry zemí Varšavské smlouvy - vždy

Masarykův lid

poměrně úzce propojeny ve vzájemných ekonomických, kulturních i sportovních vztazích, což se projevilo i tím, že v létě roku 1986 se v Maďarsku konaly závody vozů Formule 1 a na budapeštském Nép-stadionu vystoupila britská rocková skupina Queen, což bylo v Husákově Československu nemyslitelné.

Již mnoho let předtím se Maďaři také těšili v rámci Kádárova systému „gulášového socialismu“ nebývalým ekonomickým i kulturním svobodám, takže v ulicích Budapešti i dalších měst udivení čeští a slovenští turisté mohli spatřit nejen soukromé taxíky, obchody a restaurace, ale i některé západoevropské časopisy prodávané v běžných novinových stáncích.

Pokus o svržení komunistického režimu v Maďarsku začal 23. října 1956 masovou demonstrací studentů a dělníků, kterou podpořili i maďarští vojáci. V závěru demonstrace byla stržena Stalinova socha v Budapešti

Záporem tohoto jinak pozitivního společensko-hospodářského vývoje bylo ale zvyšující se zadlužování u západních bank a dalších věřitelů, což bylo příčinou hospodářských problémů Maďarska v pozdějších letech.

Maďarsko v čase uvolňování

Patrně nejzávažnějším maďarským vnitropolitickým problémem na přelomu let 1988 - 1989 se ale stalo postupné přehodnocování Sověty krvavě potlačeného povstání z podzimu 1956 a rehabilitace později popraveného premiéra Imreho Nagye.

Porážkou údajně „kontrarevoluce“ ovšem legitimoval desítky let své postavení i moc komunistické strany dlouholetý generální tajemník Maďarské socialistické dělnické strany (MSDS) János Kádár, jenž jako nejvyšší představitel

MSDS byl faktickým vládcem Maďarska v letech 1956-1988. Až jeho odchod z vedení strany v květnu 1988, kdy byl vystřídán umírněným reformistou a předsedou vlády Karoly Grószem (1930 – 1996), umožnil otevření politické diskuse o hodnocení událostí na přelomu října a listopadu 1956, i když tento vývoj nebyl vždy přímočarý, neboť i sám Grósz ještě na podzim 1988 odmítal právní rehabilitaci I. Nagye jako politika, který „porušil zákony země“, a veřejné připomínky 30. výročí popravy bývalého maďarského premiéra a jeho druhů byly v červnu 1988 v Budapešti rozeznány policií za pomoci obušků.

Hlavním námětem této studie je připomenutí dynamiky vývoje onoho přehodnocování i reflexe, jakým způsobem o změnách hodnocení maďarského povstání referoval deník ÚV KSČ Rudé právo, který pochopitelně tento proces nevívalo, neboť vývoj v Maďarsku nabízel určitou – zatím jen časově vzdálenou a spíše pouze hypotetickou – možnost i pro změnu hodnocení „porážky kontrarevoluce“ v Československu v důsledku vojenské intervence 21. 8. 1968, což ovšem u tehdejšího vedení KSČ vyvolávalo vážné obavy, neboť přehodnocení Pražského jara 1968 by mělo fatální politické (a možná i trestně-právní následky) pro představitele pozdně normalizačního režimu v ČSSR, jehož symboly se stali dlouholetý generální tajemník ÚV KSČ Husák a v prosinci 1987 jeho nově zvolený nástupce Jakeš.

„Stíny kontrarevoluce“

Určitým prologem v procesu přehodnocování událostí maďarského podzimu 1956 se stalo již zmíněné násilné potlačení vzpomínkových akcí, k nimž došlo 16. 6. 1988 na některých místech v Budapešti – v den 30. výročí popravy Imreho Nagye.

Rudé právo o této události informovalo s určitým zpožděním až 20. 6. 1988 v článku Stíny kontrarevoluce:

V den smrti exponenta událostí z roku 1956 Imre Nagye (16. června) se shromáždilo asi 400 lidí na hřbitově, kde je pochován. Na hřbitově nedošlo k žádným incidentům. Odpoledne se však skupina asi o stovce lidí shromáždila na náměstí Hrdinů, kde chtěla uspořádat demonstraci. Bezpečnost zahájila legitimování účastníků, načež se skupina rozešla. Další skupina se sešla u památníku představitele protihabsburského povstání 1848 Lajose Batthyanyho. Jedna z přítomných osob napadla příslušníka Bezpečnosti (...)

Podle stanoviska kompetentních míst existují síly, které považují současné společenské a hospodářské napětí v zemi za vhodné pro oživení protivládní činnosti. Už loni se pokusily o nátlak a požadovaly revizi hodnocení kontrarevoluce, rehabilitaci jejích účastníků, dokonce zvláštní důchody a postavení památníků v zemi.

I když pietní shromáždění na památku I. Nagye byla násilně ukončena policií, téma událostí šestapadesátého roku začalo postupně stále silněji rezonovat v maďarském tisku i ve společnosti.

Poszgayovo vystoupení

Nejznámějším maďarským politikem v první polovině roku 1989 se postupně stal Imre Pozsgay, někdejší generální tajemník Vlastenecké fronty, což byla obdoba čs.

Masarykův lid

Národní fronty, který jako první člen vedení MSDS začal prosazovat revizi událostí roku 1956.

Rudé právo informovalo 1. 2. 1989 své čtenáře o vystoupení I. Poszgaye věci přehodnocení maďarského povstání i o následné nesouhlasné reakci generálního tajemníka Grósz burcujícím titulkem *Jednota strany především*.

Imre Pozsgay, člen politického byra ÚV MSDS, prohlásil, že historická komise ustanovená ústředním výborem MSDS „na základě dosavadních výzkumů vidí události roku 1956 jako lidové povstání proti oligarchické a národ ponižující formě moci“.

Na toto politicky převratné i výbušné Pozsgayovo stanovisko reagoval K. Grozs svým prohlášením, které bylo rovněž 1. 2. 1989 otištěno *Rudým právem*:

„O tom, jaké politické závěry vyvodíme z vědeckého hodnocení, není možné rozhodovat předem, závěry nevyvodí

nistické strany i o slábnoucím postavení K. Grozse jako generálního tajemníka.

Hodnocení maďarského vývoje s odstupem jedné dekády

Názorovými postoji klíčových politiků i dílčími fázemi maďarského společensko-politického pohybu v letech 1988 - 1989 se zabývala například odborná publikace *Dějiny Maďarska*, kterou napsal historik Laszlo Konter v roce 1999.

V listopadu 1988 Grósz přenechal premiérské křeslo dosud mladému Miklosi Némethovi, jenž se navzdory jeho očekávání nestal povolným nástrojem, nýbrž jedním ze strůjců transformace. Mohl využívat úspěšného manévrování Poszgaye, jenž se stal nevyzpytatelnou postavou politiky reformního komunismu, když od konce roku 1988 prohluboval rozpory uvnitř strany spoustou veřejných prohlášení.

jediný člověk, ani jedna komise, ale ústřední výbor. Možná, že komise má dokumenty, které ji opravňují k takovému hodnocení, já jsem se však s takovým dokumentem dosud nesetkal.“

Tato *Rudým právem* zveřejněná polemika dvou členů vedení vládnoucí zahraniční komunistické strany byla v dosavadní praxi normalizační publicistiky dosti unikátní záležitostí. Zároveň spor o výklad událostí roku 1956 svědčil o hlubokých rozporech v čele maďarské komu-

Nejpozoruhodnější bylo, že v nich porušil tabu o roce 1956, když prohlásil, že se nejednalo o „kontrarevoluci“, ale o „lidové povstání“ a naléhal na nastolení pluralistického režimu. Ten byl legislativou ratifikován 11. ledna a stranou uznán o měsíc později, 11. února 1989.

V té době se vývoj v Maďarsku začal nepřímo dotýkat i situace v ČSSR, neboť maďarští intelektuálové se výrazně solidarizovali s Václavem Havlem po jeho uvěznění v lednu 1989. Maďarská televize dokonce 17. 4. 1989 odvysílala rozhovor s Alexandrem Dubčekem, který se kriticky

Masarykův lid

vyslovoval o politice normalizace v Československu. I v zemi našich tehdejších jižních sousedů začaly tehdy slílit hlasy, aby byla oficiálně odsouzena maďarská účast na intervenci proti ČSSR v srpnu 1968, což se nakonec stalo prohlášením vedení MSDS, jež bylo vydáno těsně před 21. výročím „vstupu vojsk“ v srpnu 1989.

Citovaná publikace *Dějiny Maďarska* popsala další vývoj vnitropolitické situace následujícím způsobem:

Při květnové rekonstrukci kabinetu byla většina Grózsových stoupenců nahrazena pragmatickými reformátory Némethova ražení, jejichž hlavní snahou bylo zajistit, aby ještě před úplným rozpadem starých institucí byly vytvořeny kontury nového a efektivního systému. V několikaměsíčním mocenském vakuu mezi ukončením diktatury strany a vznikem nové pluralitní mocenské struktury byla tato skupina schopna se stát rozhodující politickou silou. Koncem června se první tajemník musel spokojit s tím, že byl vedle Németha, Pozsgaye a Nyerse pouze jedním ze čtveřice na špici strany - za dané situace tento krok straně zdaleka nevrátil podporu lidu, zato však silně oslabil postavení zastánců tvrdé linie ve straně a napomohl jejímu rozpadu. Zakladatel strany se toho již nedožil. Počátkem května 1989 byl Kádár uvolněn ze všech svých funkcí a zemřel 6. července - ve stejný den, kdy byl Nagy oficiálně rehabilitován.

Pohřeb I. Nagye

Pohřeb Imreho Nagye, který se konal 16. 6. 1989 na náměstí Hrdinů v Budapešti a byl přenášen maďarskou televizí i rozhlasem, se stal mohutnou politickou demonstrací, které se zúčastnilo přibližně 250 000 účastníků. Pohřbu se zúčastnilo rovněž vedení země v čele s předsedou Národního shromáždění Mátyášem Szűrősem a předsedou vlády M. Némethem. Pohřbu byli přítomni zástupci maďarské emigrace i členové zahraničního diplomatického sboru, včetně československých diplomatů, což bylo poněkud překvapivé, neboť československými sdělovacími prostředky byl dosud I. Nagy líčen jako revizionista, zrádce, či přímo kontrarevolucionář.

Z řečníků vystupujících nad rakví Imreho Nagye a jeho popravených druhů na sebe největší pozornost strhl dnešní předseda maďarské vlády, tehdy však neznámý šestadvacetiletý Viktor Orbán, zastupující liberální hnutí FIDESZ, jenž ve svém radikálním projevu požadoval odstranění komunistického režimu, vypsání svobodných voleb a odchod sovětských vojsk z Maďarska.

Rudé právo popsalo 17. 6. 1989 průběh pohřbu s neskrytým znepokojením: *Smuteční akt na náměstí Hrdinů měl sice klidný průběh, ale v projevech u katafalku však zazněly hlasy očerňující socialistický vývoj Maďarska a i otevřené výpady proti existenci MSDS, politice Sovětského svazu v padesátých letech a přítomnosti sovětských vojenských jednotek v zemi. Tyto pasáže projevů nebyly v souladu s deklarovaným úsilím o národní usmíření.*

Pohřeb I. Nagye, jehož právní rehabilitace 6. 7. 1989 byla již spíše formalitou, představoval vrchol snah o politickou rehabilitaci událostí roku 1956 a zároveň svědčil o naprostém politickém a ideovém kolapsu MSDS, která na pohřbu - jako politická strana - své zastoupení neměla, třebaže její vysoce postavení členové se jej zúčastnili, včetně I. Pozsgaye.

Tento asi mediálně nejvýraznější politik „maďarského jara 1989“, jenž rád poskytoval rozhovory nejen západnímu tisku, ale i Svobodné Evropě, ale nejpozději od podzimu 1989 - přes veškerou svou halasnou radikalitu, které věnoval pozornost i Miloš Jakeš ve svém známém projevu na Červeném Hrádku - začal postupně ztrácet svůj vliv a v maďarském politickém životě po roce 1990 se již výrazněji neuplatnil. Zemřel ve věku 82 let roku 2016.

Fojtíkova reakce

Na vývoj v Maďarsku s rostoucí nevolí reagovali především představitelé NDR, Rumunska a ČSSR, kteří se obávali - a nakonec i oprávněně - možných dopadů maďarské vnitropolitické situace na jejich režimy.

Obavy ze situace v MLR vyjádřil ještě téhož dne, kdy se konal Nagyův pohřeb, člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík, a to na shromáždění v Košicích, jež se konalo u příležitosti 70. výročí vzniku tzv. Slovenské republiky rad z roku 1919.

Jan Fojtík, jenž vystupoval čím dál tím otevřeněji jako odpůrce Gorbačovovy přestavby, ve svém projevu - mimo jiné - řekl:

„Zkušenosti z roku 1968 nás vybízejí nepodléhat iluzím, žádnému sebeklamu. Pod praporem obrody socialismu se v nejednom případě stavějí jeho odpůrci, kontrarevoluční síly. To se v současné době odehrává v Maďarské lidové republice. Nevybíravé útoky na soudruha Jánoše Kádára, na celou politiku Maďarské socialistické dělnické strany, na socialismus, naplňují stránky tisku této země, ozývají se na legálních shromážděních, a nechybějí na nich ani útoky na naši stranu a naši zemi. Kontrarevoluce se zpravidla odívá do nacionalistického hávu (...)

Doufáme, že síly oddané socialismu se v Maďarské lidové republice zmobilizují. Upřímně si to přejeme. A zajisté si to přejí pokrokoví lidé nejen u nás. V pietním pohřbu Imreho Nagye, který se dnes konal v Budapešti, by určité kruhy na Západě viděly symbolický pohřeb socialismu v této zemi. Věříme, že bude naopak aktivizovat ty, kteří budoucnost Maďarska spojují se socialismem“ (RP 17. 6. 1989).

Jan Fojtík tehdy nepochopil (a nepochopil to patrně ani dodnes), že násilně vnucovaná nedemokratická moc, kterou on a jiní komunističtí „nejvyšší představitelé“ nazývali „socialismem“, velké většině občanů zemí sovětského bloku z ekonomických, politických i morálních důvodů prostě nevyhovovala, a proto byla nakonec - díky mimořádně příznivým mezinárodním okolnostem - svržena, respektive se sama rozpadla. To byla podstata všech „kontrarevolucí“ v zemích pod sovětskou nadvládou - ve východním Německu (1953), Maďarsku (1956), Československu (1968) a Polsku (1980 - 1981) i událostí během „roku zázraků“ 1989.

Oficiální oslavy povstání 23. 10. 1989

Za jakési završení procesu přehodnocování maďarského povstání je možné považovat státní oslavy 33. výročí revoluce 23. 10. 1989, kdy název státu byl změněn na Maďarská republika, čímž se maďarská společnost symbolicky rozešla s komunistickou minulostí. Již na počátku října 1989 se rozpustila i sama Maďarská socialistická dělnická strana,

Masarykův lid

kteřá se změnila na Maďarskou socialistickou stranu – tedy nekomunistickou stranu sociálně demokratického typu.

Předseda Národního shromáždění Mátyás Szűrös, jenž se stal dočasným prezidentem, pronesl k desetitisícům občanům, kteří se 23. 10. 1989 shromáždili před budovou parlamentu v Budapešti projev, jímž se přihlásil k politickým tradicím Maďarské republiky vyhlášené roku 1946 a zvláště vyzdvihl „*historické aspirace lidového povstání a hnutí za národní nezávislost z října 1956*“, čímž tak vůbec

uvedlo, že prezident Szűrös se „*jediným slovem nezmínil o kontrarevolučních souvislostech událostí*“.

Závěr tendenční reportáže Rudého práva byl pak zakončen odstavcem, který se stal bezděčnou charakteristikou nálady většiny maďarské společnosti na podzim roku 1989 - a možná i většiny tehdejších obyvatel celé střední a východní Evropy :

„Szűrösovu myšlenku o tom, že nerušené a vyrovnané rozvíjení vztahů se Sovětským svazem je nadále národním

poprvé nejvyšší maďarský ústavní činitel vyjádřil uznání podzemnímu ozbrojenému povstání.

Rudé právo, které o den později projev tehdejší hlavy maďarského státu komentovalo, ovšem v rámci svého politicky neměnného hodnocení „kontrarevoluce v Maďarsku“

zájmem, přijala část shromáždění projevy nesouhlasu. Na druhé straně jeho slova o úsilí o spolupráci se Spojenými státy zanikla v bouřlivém potlesku...“

Zdeněk Víšek

Zbojník Nikola Šuhaj většinou přežívá v podobě, kterou mu dal spisovatel Ivan Olbracht ve svém románu o něm. Protože Šuhajův život se uzavřel před sto lety, je vhodná příležitost dozvědět se věcně a bez mýtů, jaký byl jeho život a jak jednal. To nám poskytuje otištěná stat’.

NIKOLA ŠUHAJ

100. výročí smrti Nikoly Šuhaje

Dne 16. srpna 2021 uplynulo rovných sto let, co zemřel ve věku třiaadvaceti let násilnou smrtí Nikola Šuhaj (1898 – 1921), čímž se uzavřel nedlouhý život tohoto nejznámějšího - i když ne jediného - podkarpatoruského zbojníka. Avšak již pouhých dvanáct let po jeho fyzické smrti mu zajistil svým románem *Nikola Šuhaj loupežník* levicový spisovatel Ivan Olbracht (1882 - 1952) literární a uměleckou nesmrtelnost – alespoň tedy v českém prostředí, byť většina přís-

lušníků českého národa území Podkarpatské Rusi nikdy ne navštívila.

Podkarpatská Rus

V době, kdy se Nikola Šuhaj narodil, byla Podkarpatská Rus ekonomicky a kulturně zaostalou oblastí Uherského království, jež tvořilo východní polovinu habsburské monarchie. Po rozpadu Rakouska-Uherska byla Podkarpatská Rus roku 1919 připojena k Československé republice.

Masarykův lid

Připojení tohoto území k ČSR - na rozdíl Slovenska - ovšem nebylo možné legitimovat jazykovými, kulturními či politickými vazbami tohoto regionu k českým zemím, jež představovaly geograficko-politický základ nové československé státnosti. Rozhodujícím důvodem začlenění Podkarpatské Rusi k Československu bylo vytvoření společné hranice s Rumunským královstvím - jediným spřáteleným (a později i spojeneckým) sousedním státem Československé republiky.

Podkarpatská Rus 1919 - 1938

Národnostní a náboženské složení tohoto specifického regionu bylo vždy velmi pestré - kromě slovenského obyvatelstva (národnostně nevyhraněných Rusínů převážně řecko-katolické víry a pravoslavných Ukrajinců) zde žili rovněž Maďaři, dále Židé a v nejvýchodnější části Podkarpatské Rusi také Rumuni. Po roce 1919 sem začali přicházet čeští úředníci, železničáři, učitelé a především četníci.

Na podzim roku 1938 byly jižní oblasti Podkarpatské Rusi připojeny k Maďarsku a její zbývající území bylo obsazeno maďarskou armádou v březnu 1939. Po skončení druhé světové války již československá suverenity na Podkarpatské Rusi obnovena nebyla a tato země byla pod názvem Zakarpatská Ukrajina (coby součást Ukrajinské sovětské socialistické republiky) připojena k Sovětskému svazu. Po rozpadu SSSR v srpnu 1991 se někdejší nejvýchodnější území první ČSR stalo součástí samostatné Ukrajiny.

Kdo byl Nikola Šuhaj?

Nikola Šuhaj (ukrajinsky Mykola Sjuhaj) se narodil 3. dubna 1898 jako nejstarší syn Petrovi a Hafii Šuhajovým v Koločavě na severovýchodě Podkarpatské Rusi. V době první světové války byl devatenáctiletý Šuhaj povolán k 85. uherskému pluku, na frontu se ale nikdy nedostal, neboť z vojska zběhl a skrýval se v lesích a horách své domoviny - především v údolí řeky Terebly. Obživu si obstarával převážně trestnou činností.

Později vytvořil pod svým vedením lupičskou skupinu, která čítala maximálně deset členů, přičemž její řady se postupně zmenšovaly. Šuhaj byl nepochybně zlodějem i lupičem, je však sporné, zda se někdy dopustil i loupežné vraždy. Ze msty ale zabil 13. 8. 1921 Ivana Derbačoka, kterému předtím vypálil usedlost.

V závěru Šuhajova života jej doprovázel na loupežných výpravách již jen jeho šestnáctiletý bratr Juraj, který pravděpodobně spáchal některé zločiny, které byly připisovány Nikolovi. Lidová fantazie však mocně navyšovala počet Šuhajových druhů, jichž mělo být i padesát, někdy dokonce i sto. Skutky obou bratrů měly jednoznačně kriminální charakter, avšak v chudé a politicky nestabilní zemi, kterou tehdy Podkarpatská Rus nepochybně byla, se Nikola Šuhaj těšil určitým sympatiím (ale i vynucenému respektu) části místních obyvatel, kteří v něm mohli spatřovat

mstitele jejich vlastní bídy, zaviněné „cizími pány“ – buď židovskými obchodníky, maďarskými grófy nebo českými četníky a úředníky, třebaže samotný Šuhaj se oním legendárním lidovým zbojníkem, který „bohatým bral a chudým dával“, nikdy nestal.

Nikola Šuhaj byl neúspěšně pronásledován po své dezerci uherským četnictvem, přičemž dva maďarské četníky usmrtil. Později byl stíhán i rumunskými ozbrojenými silami, které přechodně obsadily roku 1919 část území Podkarpatské Rusi. Nejvíce jej však patrně „proslavily“ střety s četnictvem nově utvořeného československého státu v letech 1920 - 1921, jež si vyžádaly celkem čtyři mrtvé, z nichž dva zavraždil Šuhaj.

Šuhajovy oběti z řad československých četníků

Prvním čs. četníkem, který byl zastřelen Šuhajem, byl bývalý příslušník italských legií Vojtěch Kubín. Stalo se tak 24. 10. 1920 nedaleko Koločavy. Tělo třiatvacetiletého V. Kubína bylo převezeno do rodné Příbrami, kde bylo pohřbeno na místním hřbitově. Další vraždu spáchal Nikola Šuhaj 16. 5. 1921, kdy zastřelil velitele hlídky strážmistra Ondřeje Hrabala. Tehdy byl během přestřelky zastřelen jedním z Šuhajových kompliců také strážmistr J. Zelenka a záchvatu mrtvice, vyvolané stresem z psychického napětí, podlehl strážmistr J. Hoffmann.

Zatímco tělesné ostatky V. Kubína byly převezeny do rodného města, těla dalších četníků byla pohřbena v Koločavě. Místo jejich posledního odpočinku popsal průvodce Klubu československých turistů z roku 1936 takto :

„...u staré cerkve jsou 3 hroby četníků, strážmistra Oldřicha Hrabala, zastřeleného Nikolou Šuhajem, strážmistra Josefa Zelenky, zastřeleného vojenským zběhem Vasilem Rišincem z Negrovce, a strážmistra Josefa Hoffmanna, raněn byv mrtvicí.“

Tragické události z 16. 5. 1921 měly za následek zvýšené úsilí československé moci o dopadení Nikolaj Šuhaje a jeho pomocníků. Dne 20. 5. 1921 zveřejnil přednosta civilní správy Podkarpatské Rusi v Užhorodu prohlášení o vypsání odměny tří tisíc korun za dopadení N. Šuhaje :

„V chustském, volovském a v sousedních horských okresech řádí již delší dobu lupič a vrah Nikola Šuhaj se svými společníky. Banda tato, zejména její vůdce Šuhaj, má na svědomí několik loupežných vražd provedených s obzvláštní drzostí a surovostí. Dosud podařilo se členům této bandy, kteří mají mezi lidmi své přívržence, uniknout rukám spravedlnosti. Vybízím všechny, kdož mohou o členech této bandy podati nějaké informace, aby tak učinili v zájmu klidných občanů neprodleně na nejbližší četnické stanici nebo politického úřadu.“

Tomu pak, kdo účinně se zaslouží o to, aby hlava této bandy, lupič Šuhaj, byl dopaden, třeba přivedením na jeho stopu, bude vyplacena odměna Kč 3000“ (citace dle knihy Oty Holuba *Věc: Loupežník Nikola Šuhaj*, Praha 1983, s. 112)

Masarykův lid

Zatímco výše citovaný dokument toliko popisuje skutky Nikoly Šuhaje, další úřední dokument vydaný užhorodskou civilní správou 13. 7. 1921 - tedy měsíc před Šuhajovým násilným skolem - si již všímá růstu šuhajovského mýtu:

„Postava tohoto vůdce opřádána jest pověstmi buď s pravdivým, nebo vybájeným podkladem - však vykládá se o něm, že byl legionářem, že své činy provádí jen proto, aby podporoval lid rusínský a zbavil jej nenáviděného živlu židovského. Pověsti tyto činí v očích lidu ze Šuhaje osobu hrdinnou, takže je zde nebo onde mezi lidem považován za jakéhosi národního hrdinu, metlu bohatých. Občanstvo v okresech, kde Šuhaj rádí, jemu i jeho společníkům nadřazuje tím, že neprozrazuje jeho pobytu, dává mu výstrahy, zanáší mu potravu do jeho skrýší, takže bezpečnostním úřadům nedostává se žádné pomoci ze strany obyvatelstva k jeho dopadení...“ (Ota Holub, Věc: *Loupežník Nikola Šuhaj*, Praha 1983, s. 89)

Jak zemřeli bratři Šuhajové?

Smrt bratrů Šuhajů nebyla důsledkem přímé bezpečnostní akce koločavských četníků, kteří dopadení Nikoly Šuhaje nepochybně chápali jako věc své profesní i osobní cti, nýbrž zrady jeho „přátel“, kteří očekávali vyplacení vysoké finanční odměny vypsané na Šuhajovo dopadení. Pro četníky v Koločavě, a především jejich velitele vrchního strážmistra Karla Třesku, bylo ale pochopitelně lákavé vydávat smrt obou Šuhajů za výsledek své vlastní služební aktivity a statečnosti, a proto si v původním hlášení zásluhu na likvidaci nebezpečných zločinců připsali sami sobě.

Především z tohoto důvodu se objevily v tisku informace, že Nikola Šuhaj a jeho bratr Juraj byli zastřeleni přímo četníky. Dokladem této skutečnosti je článek *Pověstný lupič Nikola Šuhaj mrtev* týdeníku *Podkarpatská Rus* ze dne 18. 8. 1921:

„Četníci zastřelil 16.t.m. Nikolaje Šuhaje i 17ti letého bratra jeho poblíž Koločavy na silnici vedoucí z Drahovu v Marmarošské župě. (...) Uvedeného dne potkali četníci Šuhaje a kule jejich pronikly jeho tělo dřív, než se připravil ke střelbě. (...) Tak skončil nešťastník natropivší mnoho zla. Jinak by ovšem bylo, kdyby se byl dostal do rukou našich soudů. Jestli by jim neutekl z vyšetřovací vazby, dostal by něco bezpodmínečně. V každém případě hrozila by tu možnost obavy pořádných lidí před takovým netvorem.“

Po prošetření celé události jsou ale již ve zprávě zemského četnického velitelství v Užhorodu ze dne 3. 9. 1921 údajné aktivity četnictva spjaté s likvidací bratrů Šuhajů popsány zcela odlišným způsobem:

„Na místě činu, když se byli blížili k mrtvolám na sto padesát kroků, rozestoupila se četnická hlídka a počala střílet do vzduchu, předstírajíc tak boj s lupičem Nikolou a Jurou Šuhajem, a z toho důvodu, aby vzbuzen byl dojem, že dotyční lupiči byli četnictvem zastřeleni. Mrtvolý usmrčených bratrů Šuhajů byly potom převezeny na četnickou stanici do Nižní Kaloče.“ (Ota Holub, Věc: *Loupežník Nikola Šuhaj*, Praha 1983, s. 133)

Skutečné okolnosti smrti obou rusínských zločinců, kteří byli zavražděni sedláky z Koločavy Adamem Ivaničem, Ivanem Burkalou a Danilo Markusem na polonině Žalopka, popsal v již několikrát citované knize Věc: *Nikola Šuhaj*

loupežník, vydané roku 1983, autor literatury faktu Ota Holub (1930 – 1992):

„Jura zarytě mlčel, mluvil jen Nikola – a vyptával se, kolik je v Koločavě četníků a jak se chovají. A vyhrožoval, Derbačokova oběť mu nestačila. Počítal na prstech, koho ještě zastřelí. Tak alespoň tvrdili rolníci.“

Pak se zvedl Adam Ivanič – je prý čas jít, musí spěchat. Zvedl sekeru, ale dříve, než se otočil k odchodu, zasvištělo vzduchem ostří a Ivanič řal staršího Šuhaje přímo do hlavy. Nikola se okamžitě skácel k zemi. Danilo Markus se bleskurychle zmocnil jeho pušky, která se svezla z kolen, a do těla smrtelně zraněného Nikoly vypálil čtyři rány. Jura si ani nestačil uvědomit, co se stalo – Ivan Burkalo mu vytrhl pušku. Dříve než vystřelil, dopadlo i na Jurovu hlavu ostří sekery, a děsivě poznamenalo jeho hrud'. Pak se ozval výstřel.

Všichni tři vrazi vyprávěli o těchto otřesných jatkách na Žalopce po několika měsících u soudu v Berehově. Bylo to hrůzné vyličení dvojnásobné vraždy, stejně děsivé, jako byly vraždy a přepady, které měly na svědomí Šuhajové“. (s. 132)

Po usmrcení obou bratrů byly jejich mrtvolý pachatelé okradeny o 6000 korun, což byla na svou dobu velmi vysoká finanční částka. Ještě téhož večera v Koločavě informovali o krvavé události četníky. Těla bratrů Šuhajových byla později převezena na četnickou stanici a tam posmrtně vyfotografována. Slíbená odměna za dopadení Nikoly Šuhaje ovšem trojici vrahů vyplacena nebyla a oni sami byli za svůj skutek postaveni před soud – roku 1922 byli však osvobozeni.

Ohlas v dobovém tisku

Smrt Nikoly Šuhaje měla v tehdejší publicistice poměrně značný ohlas, a to nejen v listech, které vycházely na Podkarpatské Rusi, ale i v českých denících. Za všechny připomeňme alespoň úvodní část komentáře „Šuhajův případ“, který byl zveřejněn v *Lidových novinách* již 21. 8. 1921:

„Šuhajův případ upozornil nebo aspoň by měl upozornit na leccos zajímavého ze soudobého života československého. Z nejzajímavějších jeho stránek je poučení, jak málo stačí za naší doby, aby se nabylo pověsti romantického hrdiny. A to nejen mezi podkarpatskými analfabety. Zpusťlý výrostek se zmocní pušky a nábojů a má několikrát štěstí, že unikne bezpečnostním orgánům a že lépe míří než jeho pronásledovatelé.“

V kraji málo dotčeném civilizací, z něhož je blízko na trojí hranice, má snadnou hru a může krást, loupit a vraždit tak dlouho, až se sám stane známým. Ohlas zločnických legend a zakoketování s komunistickou agitací, více méně bezděčné, obstará všechno ostatní. Za chvíli se ví, že přepadává jen pány a že dává chudým, co pánům sebere, a hrdina je tu. Nevzdělaný lid, znechucený již radikálními tlachaly, má muže, který nemluví, ale jedná. Neřeční proti pánům, ale bi-je je, nehlasá revoluce proti republice, ale zabíjí její četníky, nebouří proti soukromému vlastnictví, ale krade a loupí.

To je tedy ten, kterého je potřeba. A sláva se šíří, komunisté z jedné a maďarská iredenta z druhé podloží kurážnému zloději mravní pohnutky, o kterých se mu nikdy ani nesnilo...“

Na tomto textu, který potvrzuje existenci „šuhajovské“ legendy již v roce 1921, je pozoruhodné především to,

Masarykův lid

že do jisté míry předjímá umělecko-myšlenkové konstrukce Olbrachtovy knihy o Nikolu Šuhajovi, která však byla vydána až v první polovině let třicátých.

Román Nikola Šuhaj loupežník

Ivan Olbracht začal psát své bezesporu nejznámější dílo během letního pobytu roku 1932 v Koločavě. Podklady k této románové baladě sbíral především mezi místními pamětníky a tehdy se seznámil i s rodinou Nikoly Šuhaje. V omezené míře čerpal informace i z dokumentů policejního archivu v Chustu.

První vydání románu *Nikola Šuhaj loupežník* vyšlo v létě 1933 a v říjnu téhož roku mu byla udělena Státní cena za slovesné umění za rok 1933. Tato kniha se stala jedním z nejčtenějších beletristických děl novodobé české literatury a jen do nacistické okupace byla vydána jedenáctkrát. Pozitivní přijetí Olbrachtovy knihy mezi čtenářskou veřejností převažovalo, avšak některé četnické časopisy i pravcové (především agrární) listy vyjadřovaly údiv nad tím, že státní cenou byl oceněn román, který s určitou mírou autorského porozumění zobrazoval vraha československých četníků.

Těsně před udělením Státní ceny například list *Podkarpatské hlasy* 11. 10. 1933 odsoudil – kromě textů S. K. Neumanna o Podkarpatské Rusi – především Olbrachtovu knihu jako snůšku nepravdivých a zavádějících literárních fabulací:

„Tak jsme zde měli kromě zahraničních komunistických velikánů i tuzemská světla z řad komunisticko-sociálně demokratických romanopisců, Ivana Olbrachta a St. K. Neumanna, kteří většinou z babských povídek zkonstruovali si báčorky, jimiž ohromovali čtoucí publikum, kterému stav zdejších věcí není znám, a které následkem toho muselo fantastické objevy těchto levých koryfěů bráti za bernou minci.“

Sám Ivan Olbracht ovšem chápal svoji knihu jako umělecké dílo, nikoliv historickou studii. Své pojetí Šuhaje jako literární postavy hájil v listopadu 1933 v společensko-kulturním časopise *Čin* takto:

„Hledíme-li na postavu Šuhajovu staticky, zejména v době, kdy s ním měly co činiti úřady nově tvořícího se státu, a díváme-li se občansky, můžeme dáti četnickým orgánům klidně za pravdu, že Šuhaj byl bandita. Jenže literatura je něco jiného než bezpečnostní služba, oči umělcovy hledívají jinak než oči státních orgánů a Šuhaj z tvořící se legendy není Šuhajem z roku 1920 a 1921. Má kniha je román, a ne historická monografie a rozumí se samo sebou, že věci v ní se nedály tak jako ve skutečnosti a osoby v knize vystupující že nejsou lidé opravdoví.“

Toto „olbrachtovské“ pojetí Nikoly Šuhaje ovlivnilo výrazně i nejznámější filmovou adaptaci této knihy – dosud stále populární filmový muzikál *Balada pro banditu* z roku 1978. Naopak televizní film *Nikola Šuhaj loupežník* režiséra Evžena Sokolovského, natočený o rok dříve, výraznější divácký ohlas nezaznamenal – pravděpodobně proto, že se jednalo o nenápaditou a příliš popisnou adaptaci původního literárního díla, zatímco muzikál *Balada pro banditu* diváky zaujal především svým nekonvenčním uměleckým zpracováním, které bylo v době vrcholící normalizace velmi neobvyklé.

Osudy nejbližších příbuzných N. Šuhaje

Život Nikoly Šuhaje ukončili zrádní druhové v srpnu 1921, avšak jeho manželka Eržika (rozená Dračová) žila dalších 66 let. Po Šuhajově smrti znovu provdala za koločavského občana Derbaka, s nímž měla dvě děti. Zemřela ve věku 82 let roku 1987 v Koločavě a je zde pohřbena.

Její dcera Anna (provdaná Štajerová) se narodila v prosinci 1921 v Chustu. V mládí pomáhala matce s výchovou dvou nevlastních sourozenců a později pracovala v zemědělském družstvu.

Anna Štajerová se pochopitelně těšila zájmu českých i slovenských turistů, kteří ji v Koločavě navštěvovali, i když ona pro jejich zvědavé otázky patrně přílišné pochopení neměla. Devět let před svou smrtí ale navštívila Prahu a tehdy poskytla České televizi rozhovor, v němž se ohlížela za svým životem na Podkarpatské Rusi. Tehdy se také setkala s hercem Miroslavem Donutílem, který v již zmíněném muzikálu *Balada pro banditu* vytvořil titulní roli. Jediná dcera Nikoly Šuhaje, která však svého otce nikdy nespátřila, zemřela v Koločavě roku 2006.

Dojmy ze své návštěvy Koločavy na počátku 90. let dvacátého století, kde tehdy ještě Anna Štajerová žila, shrnul Pavel Hubenka v dnes již zaniklém deníku *Svobodné slovo* 10. 10. 1992:

„Stál jsem na hřbitově u hrobu Nikolovy ženy a velké lásky, Eržiky. Prostý hrob, zarovnaný do zákrytu s ostatními, se starým prorezavělým kbelíkem, který chrání svíčku před větrem. A vítr fouká stále. Na štítu z hliníku velikosti tramvajenky města Prahy je vyryto jméno, rok úmrtí a nic víc (...) Prosté jméno s výhledem na řeku Tereblu, která údolím ubíhá do Chustu, největšího města oblasti. Touto cestou se často ubíraly kroky i Nikolovy a jeho bratra Jury, když šli loupit.“

Touto cestou byla vezena, nebo šla, to už nikdo neví, do chustské nemocnice, aby tady porodila dceru, která dostala jméno Anna (podle současných informačních zdrojů se Anna ovšem narodila v chustském vězení, kde byla tehdy zadržována její matka – pozn. autora). Narodila se už po smrti svého otce, který byl ubit 16. 8. 1921.

Dnes jednadsmesátiletá paní po celý život pracovala v místním kolchozu a tato práce ji poznamenala. Je upracovaná a unavená. Když jsme přišli do jejího domku, neměla vůbec chuť se s námi bavit, natož vyprávět. Zřejmě má stále pocit, že to byli Češi, kdo jí zabil otce, i když legenda o jeho životě jí musí být známa.“

XXX

Třebaže od Šuhajovy smrti uplynulo již 100 let, zájem o tuto postavu (respektive Olbrachtem stvořený mýtus) překvapivě nepolevuje, o čemž svědčí především trvalý zájem českých turistů o nejrůznější oblasti Podkarpatské Rusi – zvláště pak Koločavy.

K udržení povědomí české veřejnosti o tomto kdysi nejvýchodnějším cípu ČSR pak ve společensko-vědní sféře přispívá především *Společnost přátel Podkarpatské Rusi* a její bohatá publikační činnost, která mapuje historii i přítomnost této země, která byla ve dvacátém století po dvacet let i naší zemí.

Zdeněk Víšek

AKTUALITY

Pod pojmem „aktualita“ rozumíme časovou věc, novinku, současnou událost, která je vnímána jako jev zásadního významu. Tím se v letošních podzimních volbách stala skutečnost, že KSČ v nich poprvé neprošla a stanula mimo sněmovnu. To nás vede k tomu, abychom otiskli stat', která rekapituluje léta komunistické totality (včetně násilně potlačených pokusů o odpor) až k prohře komunistické strany v nynějších volbách.

TŘICET DVA LET OD LISTOPADU 1989

Revoluce v roce 1989

Před 32 lety - v listopadu 1989, se lidé v Československu vzepjali k masivnímu odporu proti dlouhých 41 roků trvající vládoucí Komunistické straně. Tato celonárodní manifestace přání ukončit nesvobodu, útlak, přetvářku, strach z udání a obrovskou devastaci životního prostředí, byla vyvrcholením dřívějších událostí, které nejen u nás, ale prakticky v celé střední Evropě uvedly do pohybu a vyburcovaly z letargie miliony lidí. A tak se velmi rychle „reálný socialismus“ zhroutil jako domeček z karet.

22. listopadu 1989 - druhý den manifestací na Václavském náměstí z budovy Melantrichu - řekl Václav Havel zaplněnému náměstí: „*Mám pocit, že po dvaceti letech bezčasí se do naší země vrací dějiny.*“

Tento návrat do historie si ovšem málokdo uměl představit. Jenom obecně jsme chtěli konec vlády jedné strany, odstoupení neschopných politiků, zrušení Lidových milic, zrušení cenzury tisku, propuštění politických vězňů. Protože už od těchto historických událostí uplynulo tolik let, a lidská paměť je dosti nespolehlivá, chceme chronologicky zachytit ty důležité momenty, vedoucí k obnovení svobody a demokracie a směřování republiky do dnešních dnů.

Počátky změn ovšem začaly mnohem dříve — především v zahraničí, odkud se vlna sílicího odporu přelila k nám.

1956: Maďarské povstání nebo také **maďarská revoluce v říjnu 1956** bylo celonárodním povstáním proti stalinistické diktatuře a sovětské okupaci.

Po východoněmeckém povstání z roku **1953** a povstání dělníků v Poznani v roce 1956 se jedná o v pořadí třetí velký a násilně potlačený konflikt lidu s komunistickým režimem nebo přímo s okupační mocností v bývalých evropských satelitech SSSR.

Poklidná demonstrace solidarity s Polskem přerostla ve spontánní výbuch odporu obyvatelstva proti autoritářskému stalinistickému režimu. Povstání bylo potlačeno brutální silou sovětských tanků, jimž velel maršál Koněv.

Prosinec 1970: V Polsku dochází k významným nepokojům, vyvolaných razantním zvýšením cen - především ve městech Gdaňsk, Sopoty a Gdyně. Při potlačování demonstrací zahynulo 40 dělníků.

Leden 1977: Vzniká dokument Charta 77, který u nás způsobil vznik hnutí, které mělo zásadní vliv na rostoucí sebevědomí lidí kritických k režimu „reálného socialismu“ Komunistické strany Československa.

- Situace ve východním Německu se postupně vyostřovala. **V srpnu 1989** odešly na Západ stovky východoněmeckých turistů, kteří využili dočasně otevřených hranic mezi Maďarskem a Rakouskem.

V září 1989 se stalo velvyslanectví NSR v Praze útočištěm tisíců občanů tehdejší NDR, kteří chtěli vycestovat na západ na druhou stranu „železné opony“. V Lobkoviczkém paláci na Malé Straně se několik dní tisily tisíce lidí, až po složitých jednáních oznámil z balkonu velvyslanectví ministr zahraničí Hans Dietrich Genscher, že mohou

Před Svobodným slovem

odcestovat do Spolkové republiky. Jejich vůle po svobodě otřásla posledními oporami komunistického režimu a bezprostředně přispěla k pádu Berlínské zdi. V říjnu vyústila situace v NDR v otevřenou politickou krizi, kterou už se vedení SED neodvážilo řešit. Nadále však odmítalo „perestrojku“ a „glasnost“, tedy přestavbu společenského systému a otevřenější informovanost obyvatel po sovětském vzoru. To vedlo k masovým demonstracím v Lipsku a v Berlíně, které kulminovaly **9. října, kdy Lipskem pochodovalo nejméně 70 tisíc nespokojených občanů.**

9. listopadu 1989 oznámil mluvčí vlády Günter Schabowski, že bude povoleno občanům vycestovat na západ. Na dotaz, kdy toto začne platit, mylně odpověděl, že zřejmě ihned. Tím strhnul lavinu a tisíce občanů vzali útokem hraniční přechody do NSR, pohraniční kontrola rezignovala a lidé vybourali ve zdi otvory. Tím tato překáž-

Masarykův lid

ka mezi dvěma světy, vybudovaná v roce 1961 padla a Německo se posléze sjednotilo.

U nás:

Rok 1989, to nebyl jen listopad, a už vůbec ne jen 17. listopad. Důležité dějinné události se konaly po celý rok. V Československu začaly lednovými demonstracemi, které přerostly v akce známé pod názvem Palachův týden. Nejprve probíhaly některé změny, které uvolňoval režim, zároveň se však stejný režim snažil bránit všem podstatným změnám. Čím víc se však blížil konec roku, tím víc se komunistický režim drolil. Podívejte se na stručný přehled hlavních událostí roku 1989, které vedly k pádu komunismu v Československu.

– **10. prosince 1988** se na Škroupově náměstí v Praze konalo vůbec první povolené shromáždění občanů. Stalo se tak ale jenom díky oficiální návštěvě francouzského prezidenta Francois Mitteranda, který svoji návštěvu podmínil setkáním s disidenty a tím, že během návštěvy nebude opozice nijak perzekuována.

– Setkání s opozicí se uskutečnilo při legendární snídani, které se zúčastnil Václav Havel, Jiří Dientsbier a Petr Uhl.

– Pět opozičních hnutí - Charta 77, Hnutí na obranu lidských práv, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Nezávislé mírové sdružení a České děti - oznámilo pražským úřadům úmysl uspořádat 10. prosince na Václavském náměstí manifestaci.

– Úřady pod dojmem návštěvy francouzského prezidenta (vůbec první od roku 1918) manifestaci povolily, ovšem nikoliv na Václavském náměstí, ale na daleko menším Škroupově náměstí na Žižkově. Pro asi 5.000 lidí hovořil Václav Havel, Ladislav Lis, Václav Malý a Marta Kubišová zazpívala státní hymnu.

– Po této akci už úřady žádnou podobnou nepovolily a naopak již v lednu příštího roku při rozeznání demonstrací při tzv. Palachově týdnu neváhaly použít tvrdé policejní prostředky.

– Jan Palach se upálil na protest proti pokračující normalizaci 16. ledna 1969. Svým činem chtěl vyburcovat veřejnost k odporu a nesouhlasu s okupací naší vlasti vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna 1969.

– Na jeho památku proběhla mezi **15. a 22. lednem 1989** na Václavském náměstí série demonstrací, označovaná též

jako Palachův týden. Tento týden se stal prvním signálem blížícího se konce komunistické vlády v Československu.

Palachův týden odstartovalo násilné rozeznání několika tisíc lidí, kteří se navzdory oficiálnímu zákazu sešli na Václavském náměstí, aby zde uctili památku Jana Palacha.

Veřejná i Státní bezpečnost nasadila masivní sílu, vodní děla a granáty se slzným plynem. Policii sekundovaly oddíly Lidových milicí a společně zatlačovaly demonstrující do podchodů metra a do přilehlých ulic.

Následovala mohutná demonstrace k výročí okupace Československa **21. 8.** a posléze demonstrace k výročí **28. října**, které se konaly vždy na Václavském náměstí, Národní třídě a Staroměstském náměstí. Také tato shromáždění byla rozeznána a řada protestujících byla zatčena.

Mnozí z nich se dostali na svobodu až v prosinci 1989, po amnestii.

– Vládnoucí moc reagovala tak, že již 19. února 1989 přijalo Federální shromáždění dodatek k tzv. „Pendrekovému zákonu“, který umožňoval tvrdé postihy proti odpůrcům režimu a protestujícím. Proti tomuto zákonu byl jediný poslanec - Josef Bartončík za lidovce; ale jak se později ukázalo, byl agentem StB,

– Další velké demonstrace se na Václavském a Staroměstském náměstí a na Národní třídě konaly k výročí **21. okupace 1969** a k výročí **28. října 1918**. Byly rozeznány a mnoho lidí bylo pozatýkáno.

– **V listopadu 1989** si český národ připomínal s hrdostí a vzdorem 50 let od vystoupení českých vysokých škol proti nacismu a německé okupaci. V té době svatořečil papež Jan Pavel II. v Římě Anežku Přemyslovnu. Tradovalo se, že u nás bude dobře teprve, až bude Anežka Přemyslovna svatou.

– **17. listopadu 1989** - shromáždění studentů na Klárově bylo po kompromisních jednáních povoleno s tím, že průvod nepůjde do centra města, ale pouze na Vyšehrad. Odpoledne se průvod asi 15.000 studentů skutečně vydal na Vyšehrad, ale potom pokračoval dále.

– Na něj se postupně nabalovali další a tak do středu Prahy už přišlo asi 50.000 lidí a na Národní třídě následoval opravdu brutální, neuvěřitelně bezohledný zásah SNB a tajných. Čelo průvodu - asi 2.000 lidí bylo zmasakrováno a na zemi zůstávala ležící těla a kaluže krve. Příslušníci pohotovostního pluku SNB v bílých přilbách a se štíty se nastavili ani před starými lidmi, dětmi a ženami.

– V reakci na to vyhlásili **v sobotu 18. listopadu** vysokoškoláci stávkou. Tuto vyhlásila i pražská divadla a stávka se později rozšířila v celé republice. Do toho přišla zpráva, že byl při brutální akci na Národní třídě zabit student Martin Šmíd (syn redaktorky Svobodného slova). Jak se později ukázalo, nebyla to pravda a jednalo se zřejmě o zpravodajskou akci části tajné policie, která měla sloužit k diskreditaci zprofanovaných komunistických vůdců. Ovšem události pokračovaly takovým tempem, že se zcela vymkly z rukou konspirátorů.

– **19. listopadu** se schází v Činoherním klubu část opozice a zakládá Občanské fórum. Také v sekretariátu

Masarykův lid

Československé strany socialistické na Náměstí republiky několik lidí koncipuje prohlášení, které ostře protestuje proti brutálnímu zásahu a žádá dialog a potrestání viníků. Prohlášení je otištěno v pondělním vydání deníku Svobodné slovo.

– V **pondělí 20. listopadu** se sešlo spontánně na Václavském náměstí velké množství lidí, kteří v podvečer procházejí po Národní třídě k Vltavě a nazpět, přičemž hlavní centrum je u sochy sv. Václava a před redakcí Svobodného slova.

– Protože se situace stávala neudržitelnou, hned v úterý ráno **21. 11. 1989** došlo k dohodě mezi Občanským fórem a Melantrichem, že další demonstrace budou organizovány z budovy Melantrichu, která je uprostřed náměstí, má technické zázemí, je sídlem novin a zaměstnanci jsou převážně nekomunisté. (Členy KSČ byli v té době ze všech zaměstnanců pouze 4 lidé - což bylo zcela unikátní).

– Od té doby probíhaly manifestace po řadu dní vždy v 16 hodin organizované z této budovy. Vrcholu dosáhlo shromáždění ve čtvrtek **23. listopadu**, kdy přišlo manifestovat - dle odhadů policie - až 350. 000 lidí, takže nejen náměstí, ale i ulice do něho ústící byly zcela zaplněny. Z balkonů Melantrichu promluvili nejen opoziční politici, ale i sportovci, herci, dělníci a dosud zakázaní umělci a další osobnosti. Doposud zakázaná Marta Kubišová zazpívala „modlitbu pro Martu“, která se tak stala neoficiální hymnou revoluce.

– Také se setkala s naprostým souhlasem výzva k uskutečnění výstražné generální stávky na pondělí **27. prosince** mezi 12- 14 hodinou. Vlna demonstrací se rozlila po celé republice a například na shromážděních v Bratislavě, Brně, Plzni, Ústí nad Labem a jinde bylo mnoho tisíc lidí.

– Také v pátek **24. listopadu večer** došlo k vyplnění jednoho z požadavků manifestujících a Občanského fóra; Miloš Jakeš a další komunističtí pohlaváři rezignovali na své funkce a generálním tajemníkem KSČ se stal Karel Urbánek (bývalý výpravčí z Bojkovic). Protože Václavské náměstí už kapacitně nestačilo, přesunula se sobotní demonstrace na Letnou.

– Tři čtvrtě milionu lidí tam **25. 11.** přišlo, aby podpořilo svobodu a demokracii. Demonstraci vysílala v přímém přenosu televize i rozhlas. Jednalo se o jeden ze zlomových okamžiků takzvané sametové revoluce.

– V neděli dopoledne **26. 11.** se uskutečnilo jednání Občanského fóra a vládní delegací vedenou premiérem Adamcem. Odpoledne pokračovala na Letné další manifestace..

Také na tuto druhou obří manifestaci na pražské Letenské pláni přišlo snad až milion lidí. Informaci o setkání Občanského fóra s vládní delegací přijalo shromáždění s nadšením. „**Dialog moci s veřejností začal. Občanské fórum chce být mostem od totality ke skutečné demokracii a pluralitě, kterou posléze zajistí svobodné volby. Chceme pravdu, lidskost, svobodu,**“ oznámil Václav Havel

– Promluvit na Letné dostal příležitost i premiér Adamec, který ovšem mluvil v duchu dogmatických komunistů, a tak ho lidé vypískali. Tím ztratil i nominaci na vedení nově tvořené vlády Národní jednoty.

Celonárodní stávka

– V pondělí **27. 11.** opět pokračovala manifestace z budovy Melantrichu. Opět zaplněný „Václavák“ a probíhající stávka splnila všechna očekávání: Tento den přestala v uvedeném čase pracovat přibližně polovina obyvatel. Jen asi pětina se z vlastní vůle nezúčastnila. Prokázalo se, že se tato stávka stala politickou a byla vlastně prvním obecným referendem.

– A již za dva dny - ve středu **29.11.** odhlasoval parlament „**zrušení vedoucí úlohy KSČ, dosud zakotvenou v Ústavě Československé republiky článek 4.**“

– Ze 350 poslanců Federálního shromáždění bylo 242 komunistů, kteří stavěli po mnoho let na nerovnoprávnosti, úpadku a devastaci země svoji moc a kariéru. Do poslaneckých funkcí se nechalo nominovat téměř celé předsednictvo ÚV KSČ! Ti, kteří vždy hlasovali podle stranické disciplíny a proti zájmům národa, se nyní nestyděli hlasovat „demokraticky“ a tvářit se, že je vše v pořádku.

– Devastaci státu a jeho zbídačení dokládá tehdejší odhad vnitřního zadlužení: **2,5 bilionů korun.** V dnešních cenách by to bylo až desetkrát více. Šlo především o devastovaný bytový fond, padající domy, balkony, památky, kostely, zemědělské stavby, katastrofálně zastaralé strojní zařízení v továrnách, dopravní stavby a komunikace, zničené životní prostředí v mnoha oblastech, atd.)

Další demonstrace

– V neděli **3. prosince** odvolal prezident Gustáv Husák několik členů dosavadní vlády a zároveň jmenoval nové ministry. Takže namísto 20 komunistů ve vládě jich nyní mělo být jenom 15.

– Ale to už lidi opravdu naštvalo a bez dalších komentářů se ihned po Praze objevily letáky „15 : 5“. Proto se na pondělí 11. prosince připravovala další generální stávka; mezitím se opět sešlo před Melantrichem spontánně několik tisíc lidí a dávali bouřlivě najevo svoji nespokojenost. Během noci bylo rozhodnuto, že opět v pondělí obnovíme demonstrace.

– Tak opět v 16. hodin. **4. prosince** se sešlo na náměstí mnoho tisíc lidí a tentokrát to byla opravdu radikální demonstrace, nikoli již jen manifestace – s jasným cílem: nenecháme se ukolébat kosmetickými změnami. Provolání Občanského fóra k tomu říká:

– „**Změnu federální vlády nepovažujeme za ukončenou a nové vládě proto nemůžeme dát svoji podporu. Očekáváme, že do příští neděle bude její důkladná změna dokončena. Nepochopí-li soudobá moc volání této**

Masarykův lid

chvíle, vyzveme k další generální stávce na pondělí 11. prosince.“

– Po vytvoření Vlády národního porozumění vedené Mariánem Čalfou jmenoval prezident Husák tuto vládu, v níž bylo 10 komunistů, dva členové ČSS, dva ČSL a sedm bez stranické příslušnosti. Po tomto aktu se Gustáv Husák vzdal funkce prezidenta.

Václav Havel, Ivan Havel, Jana Petrová, Šimon Pánek

– 9. prosince se opět konala na Václavském náměstí mohutná manifestace ke „Dni lidských práv“ organizovaná Občanským fórem a vydavatelstvím Melanrich. Zúčastnilo se jí na 150 000 tisíc lidí. Na manifestaci poprvé zaznělo, že kandidátem Občanského fóra na prezidenta republiky je Václav Havel. Ten byl **29. prosince 1989** zvolen.

Další – a poslední velkou - manifestací byl návrh na zákaz komunistické strany Československa. Z balkonu Melantrichu jej zdůvodnil tehdejší ministr vnitra Tomáš Sokol. Přes silnou podporu manifestujících a veřejnosti nedošlo v této věci v parlamentu k dohodě, a tak jsme čekali až do dnešních dnů, kdy ve volbách strana komunistů propadla.

Milan Nevole

Zdroje:

Padrac Kenny – Karneval revoluce (střední Evropa 1989)

ČTK – Pressfoto – 2007 Měli jen holé ruce

ČTK – repro – 1989 – Kronika sametové revoluce

2013 - K. Sedláček – M. Nevole – Balkon Melantrich

Archiv autora

ZE VZPOMÍNEK PAMĚTNÍKŮ

Přinášíme ukázkou z pamětí Františka Moravce, které k tisku připravila jeho dcera Hana Moravcová-Disherová žijící s ním v exilu, ve Washingtonu. První vydání těchto pamětí se uskutečnilo u Škvoreckých v nakladatelství 68' Publishers v roce 1977. Byl to Josef Škvorecký, který navrhl, aby tyto paměti vyšly pod názvem Špión, jemuž nevěřili.

Generál František Moravec (1895-1966) byl hlavní postavou vojenského zpravodajství za 2. světové války, se stal architektem atentátu na Reinharda Heydricha. Dne 14. března 1939, 12 hodin před okupací, se mu podařilo uniknout do emigrace. Odletěl se skupinou svých zpravodajských důstojníků a nejdůležitějším zpravodajským materiálem do Anglie, kde během války v Londýně pracoval jako přednosta druhého oddělení. Úzce spolupracoval se spojeneckými zpravodajskými službami a byl v denním styku s prezidentem Benešem.

Byl rozhodný, ale také tvrdý s překvapujícím smyslem pro humor. Po únoru 1948 odešel znovu do emigrace, do americké zóny v západním Německu. Později nastoupil službu jako poradce v americkém ministerstvu obrany ve Washingtonu.

Podle Hany Disherové její otec zastával názor, že dobrý zpravodajský důstojník musí mít dvě vlastnosti, jež mu pomáhají sublimovat nepěkné aspekty jeho povolání: hlubokou lásku k vlasti a neotřesitelnou víru ve své zásady.

NA SCÉNU VSTUPUJÍ SOVĚTY Z PAMĚTÍ F. MORAVCE: ŠPIÓN, JEMUŽ NEVĚŘILI

Na počátku roku 1943, po sovětském vítězství v bitvě u Stalingradu, řekl mi prezident Beneš: „Naše věc je mezinárodně zajištěna. Naše exilová vláda je uznána všemi státy v demokratickém táboře válčících zemí. Máme spojeneckou smlouvu s Anglií, s de Gaullem jsme obnovili platnost spojenecké smlouvy s Francií a jsme před podpisem spojenecké smlouvy se Sovětským svazem. Spojenecké velmoci prohlásily neplatnost Mnichova. Nyní je čas, abychom se věnovali uspořádání našich věcí vnitropolitických.“

A připravoval se na svoji první cestu do Moskvy.

Neboť pro Beneše uspořádání vnitropolitických záležitostí znamenalo dohodu mezi jeho politickými stoupenci v Londýně, zástupci všech politických stran, a s českoslo-

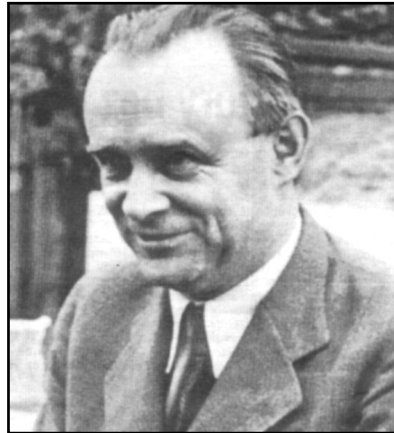
venskými komunistickými představiteli v Moskvě o budoucnosti obnovené republiky. Po vstupu Sovětského svazu do války byly diplomatické styky mezi Sověty a Československem obnoveny a čeští komunisté ustali v otevřené opozici proti Benešovi a začali podporovat válečné úsilí. Beneš volil nutnost užší dohody s nimi ze dvou zásad, z nichž jen jedna byla správná. Zprv očekával, že po porážce Německa Sovětský svaz sehraje důležitou roli ve střední Evropě, což byl předpoklad reálný. Zadruhé věřil, nebo alespoň říkal, že věří, že politická spolupráce s komunisty na domácí i mezinárodní úrovni je možná. Když Sověti v roce 1943 rozpustili kominternu, Beneš byl nadšen, považuje to za důkaz postupné demokratizace sovětského

Masarykův lid

systému. To byl osudný omyl, v němž ovšem Beneš v té době mezi světovými a evropskými politiky nebyl sám.

Když byl Beneš v květnu 1943 ve Spojených státech hovořil s prezidentem Rooseveltem o uskutečnitelnosti takové spolupráce. Zdůraznil americkému prezidentovi své osobní přesvědčení, že Sovětský svaz se stává více demokratickým a že si přeje zřízení silného a nezávislého Československa. Vysvětlil, že sám brzy bude formalizovat československo-sovětské přátelství ve spojenecké smlouvě.

To bylo v době, kdy Spojené státy dovážely do SSSR ohromné množství zbrojního materiálu a zásob a Roosevelt právě poslal do Moskvy Josefa E. Daviese jako svého zvláštního představitele. Roosevelt považoval Beneše za vynikajícího odborníka na poměry ve střední Evropě a v Sovětském svazu. Možná, že už se nikdy nedozvíme, nakolik Benešova důvěra ke Stalinovi ovlivnila postoj amerického prezidenta na konferenci Teheránu, která se konala několik měsíců poté. Ale dva citáty poslouží jako náznak. V řeči v Carnegie Hall v květnu roku 1943

Elmer Davis, který byl tenkrát ředitelem americké kanceláře pro válečné informace, zakončil své poznámky o prezidentu Benešovi slovy: „Spolupráce mezi Sovětským svazem a Spojenými státy je možná. Dr. Beneš, více než kdokoliv jiný, to dokázal.“ Deník New York Herald Tribune poznamenal 29. května 1943: „Příklad Československa dokazuje, že i malá země může vést politiku přátelství vůči Sovětskému svazu, aniž obětuje své politické ideály, národní zájmy a nezávislost... velké národy by měly udělat totéž.“

Jako vždy, Beneš chtěl tuto svoji víru vtělit v konkrétní politické dojednání co nejdříve, jako první, neboť myslel, že prioritou mu přinese výhody. Nedbal varovných hlasů anglických státníků, zejména Churchilla a Edena, aby se svou cestou do Moskvy počkal, aby ji odložil do doby, kdy západní velmoci budou mít jasno o politických aspiracích moskevské vlády.

(pokračování příště)

3 ARCHIVU

Uveřejňujeme projev Milady Horákové, který přednesla v Prozatímním NS RČS 30. 1. 1946. Zabývala se v něm reparačními dohodami.

Posl. dr. **Horáková**: „Slavná sněmovno, paní a pánové!

Předkládané reparační dohody jsou jistě významným výsledkem a jejich plnění pro naši národohospodářskou podstatu bude v budoucnosti nesmírně důležité. S upřímnou radostí bereme na vědomí, že se zástupcům Československa podařilo dosáhnout poměrně uspokojivého procenta z obou skupin reparačních podstat. Považujeme na této dohodě za mimořádně rozhodné, že německý a maďarský majetek na půdě našeho státu nenáleží a nebude zahrnut do stanovených reparačních podstat a připadá přímo našemu státu k dispozici. Tímto ustanovením nabývá obsah dekretu prezidenta republiky o zbavení majetku Němců a Maďarů ve prospěch našeho státu také souhlasu mezinárodního. Jsme si vědomi, že škody a ztráty, které našemu státu přinesla německá okupace a doba války, jsou ohromného rozměru. Dá se sotva již dnes i jen aproximativně stanovit rozsah těchto škod a výše závazků státu, které se ještě v budoucnosti objeví. Finanční břemena, spojená jen s odčiněním křivd spáchaných na osobách persekovaných se odhadují na desítky miliard. A to jsou závazky, které musí stát splnit co nejdříve a nejúplněji, má-li skutečně dostátí slovu, že pozůstalí, vdovy, sirotci a předci po popravených a padlých národních mučednících jsou první starostí celé naší národní pospolitosti. Musí být také závčas podchycení a opatření ti, kdo utrpěli při své národní osvobozovací činnosti těžkou újmu na zdraví a pozbyli pracovní schopnosti, dále ti, kdož přišli o celý svůj majetek a existenci, a jsou sami

ve svobodných povoláních poměrech soukromoprávních, nemohou bez pomoci státu znovu založit svou existenční základnu.

Opatření vdov a sirotek a na zdraví poškozených persekovaných osob je prováděno v rámci prozatímního zákonného opatření. Ještě daleko v něm nedošli uspokojení všichni oprávnění, a již vykazuje desetimilionové částky. Do 15. prosince m. r. bylo podáno celkem 30.000 žádostí o zaopatřovací platy, z nichž bylo do té doby vyřízeno pouze 11.000, a už si platy přiznaných důchodů vyžádaly částky 51 mil. Kčs. Nyní v chystaném zákoně o konečné úpravě těchto zaopatřovacích důchodů se dostáváme při přibližném výpočtu k několikamiliardové potřebě roční úhrady. A nemáme ještě dosud vůbec vyčísleny úhrady na odškodnění podle dekretu č. 53 prezidenta republiky o odčinění křivd veřejným zaměstnancům, postiženým persekucí, a není ještě řešen a připraven zákonný podklad na odčinění křivd persekovaným osobám z řad zaměstnanců soukromých a osob ve svobodných povolání. A přece tyto dvě skupiny jsou mnohde v nesmírně tíživé situaci, neboť jejich důchody zdaleka nejsou takové, aby také mohly vystačiti na vybudování a vybavení jejich dílen a domácností vedle krytí nejn nutnějších denních potřeb.

Naši veřejnosti není snad dobře známo - protože tyto osoby o tom nemluví - s jakými těžkostmi zápasí např. osvobození političtí vězňové, kteří se vrátili z koncentračních táborů a jsou bývalými soukromými zaměstnanci, nebo jsou

Masarykův lid

to lékaři, právníci a živnostníci. Takový živnostník nebo lékař, jemuž jeho provozovna byla gestapem zabavena a rozkradena, jehož úspory, pokud nebyly také zabaveny, byly spotřebovány na obživu jeho rodiny po dlouhá léta jeho věznění, který se nyní vrátil, když opatřuje svoji existenci, setkává se mnohdy ještě se statisíci dluhů, jež musela jeho rodina učinit během války, aby zachránila svou existenci a aby mu pomáhala v nějaké formě, zejména těmi potravinovými balíčky, k záchraně jeho života, a toto vše opatřovala za každou cenu. A tento osvobozený politický vězeň se ocitá nyní v těžkých nesnázích, neboť všechno, od získávání místností pro provozovnu až po vybavení nástroji a příslušným inventářem, je spojeno se svízelnou a mnohdy křížovou cestou. Vidíme případy, kdy tito lidé, kteří po léta strádali a žili nelidským způsobem, jsou nyní vyčerpáni ve své energii a proto upadají do beznaděje, deklasují se a stávají se zatrpklými a nedůvěřivými.

Je nutno, aby v těchto směrech byla poskytnuta pomoc co nejrychlejší a napraveny křivdy a zahojeny rány nejbolestivější, aby se neutvrdila v těchto osobách myšlenka, že jejich oběti a jejich správné pochopení národní povinnosti je bagatelisováno a nedoceno. Tím by se podlamovala důležitá mravní stránka národního uvědomění a zmenšovala vůle k poctivé národní práci, vyžadující na občanech mnohdy hrdinství bez hranic.

Je přirozené, že uspokojení všech těchto křivd a náhrada všech závazků, které náleží státu, bude ohromná a finanční břemeno z toho vyplývající musí nutně také pomoci krýt podstatu a výnos německého a maďarského majetku, který se stal naším státním majetkem. A proto je nezbytně nutno,

aby všechny orgány státní správy, národní výbory místní, okresní i zemské a kterýkoliv jednotlivý občan co nejužkostlivěji dbali, aby podstata tohoto majetku byla skutečně svému účelu zachována, aby se z něho nic neztratilo nebo nezašantročilo pro potřeby soukromé. Tento majetek, o němž víme, že nebyl mnohde nejpečlivěji při dbání vši užkostlivosti zajištěn a spravován, budiž nyní zabezpečen tak, aby se z něho nic nemohlo zpronevěřit. Vidíme někdy, že zásoby surovin nebo materiálu v převzatých podnicích nebo movitý majetek v budovách a bytech nebyl dosud dostatečně nebo odborně převzat a jeho cena zjištěna. Někde umělecké předměty vysoké hodnoty byly prodávány jako obyčejné kusy, stoly, židle apod. A zatím šlo o umělecké a starožitnické kusy mimořádné ceny.

V tomto směru je nutno rychle doplnit, co bylo zanedbáno, aby neschvátit ziskuchtivci nekořistili pro své sobecké osobní zájmy z majetku národního (*Potlesk*), který je určen především na odškodnění obětí naší národní revoluce a je tudíž majetkem svatým, aby se dostalo odškodnění právě těm nejpotřebnějším. (*Potlesk*) Budiž také co nejdříve vybudováno náležité úřední soustředění evidence a obhospodařování tohoto majetku a kontrola prováděná orgány lidové vlády budiž také ještě doplněna odbornými silami úředními, které budou s to tento majetek a jeho bezpečnost náležitě uhájít. Budiž nekompromisně a bez shovívavosti postupováno proti všem, kdož se dopustili zpronevěry tohoto majetku za tím účelem, aby se obohatili. (*Potlesk*) Jen tak bude realizován opravdu dostatečný užitek, bude ulehčeno státu od finančních břemen a zhodnocen výsledek, který nám přinesla reparační jednání pařížská. (*Potlesk*)

KNIHY, KTERÉ NÁS ZAJÍMAJÍ

Jaroslav Šalda: Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace - Paměti legendárního ředitele Melantrichu, vyd. Nakladatelství Eva Milan Nevole, Praha 2001

OBRÁZKOVÉ ČASOPISY

Obracím listy ve své paměti a pátrám, jaké vycházely před 50 či 60 lety ilustrované časopisy. Není-li dosud vydána nějaká historie českého tisku v devatenáctém a první polovici dvacátého století, bylo by dobře, kdyby se někdo toho úkolu chopil. Wolfovy „Dějiny českého knihtisku“ jsou od nejstarších dob jen do konce 18. století. V letech šedesátých a sedmdesátých vycházel literárně obrázkový časopis „Světobor“ a Hálkovy „Květy“. Obrázky byly pořizovány ryteckou technikou. Oba časopisy přinášely nejen obrázky výtvarně umělecké a ilustrační k textu, ale také aktuality. Tak z války německo-francouzské v roce 1871, z okupace Bosny a Hercegoviny v roce 1875, zřícení železničního mostu u Krnska a podobně. Pokud se sám pamatuji, za mého věku tu byla „Zlatá Praha“, vydávaná

Masarykův lid

nakladatelem Ottou a tištěná v jeho vlastní tiskárně, „Světlozor“ (nový, jiný než ten z let šedesátých) Šimáčkův, „Humoristické listy“ nakladatele J. R. Vilímka a „Švanda dudák“ nakladatele Fr. Topiče. To byli tehdy vedoucí čeští nakladatelé, z nichž každý měl vlastní časopis pro okruh svých čtenářů. Vilímek a Otto měli také vlastní tiskárny.

Ottova „Zlatá Praha“ byla tištěna na křídovém papíru s krásnými autotypickými obrázky (také barevnými) a byla skutečně reprezentativním českým listem. Byla ovšem drahá vzhledem k nákladné úpravě a nepatrnému nákladu. Nakladatel Otto na ni jistě velmi doplácel. Vilímkovy „Humoristické listy“ byly daleko rozšířenější. Stejně jeho „Malý čtenář“. To byl list pro mládež a obrázky tu byly spíš jen doprovodem textu.

Obrázkové listy těchto nakladatelů byly odkázány převážně na kavárny a restaurace, přímých odběratelů jednotlivců bylo málo.

Sem patřil i politicko-satirický list „Šípy“, vydávaný mladočeskými „Národními listy“ dr. Julia Grégra. Výjimkou byl „Malý čtenář“, kolportovaný ve školách. Vycházelo ještě několik menších časopisů s obrázky, ale žádný z nich se neudržel delší čas.

I tady bylo by třeba podrobné studie, která by potvrdila i v tomto oboru malost tehdejších českých poměrů.

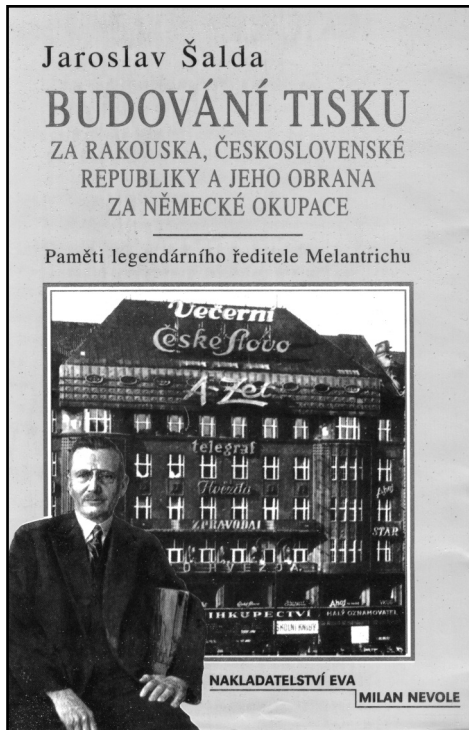
Vycházel tehdy v Praze také denní list, přinášející obrázky aktuální, ale víceméně podřadné, přízemní, senzačně a dryáčnický vymalované kriminální případy a podobně. Byl to špatně proslulý čtyřstránkový list dr. Baštyře „Pražský ilustrovaný kurýr“. Přidáván byl také jako příloha k Baštyřovu staročeskému politickému deníku „Hlasu národa“.

To byl časopis celkem bezvýznamný. Dávno před první válkou „Hlas národa“ daleko předčila „Národní politika“, řízená ředitelem Brichtou, která měla tehdy náklad 45.000 výtisků, jak chlubně hlásaly vývěsky na trafikách. Po válce „Hlas národa“ i obrázkový „Kurýr“ zanikly. Znemožnily se za války svým rakušáctvím a útoky na Masaryka.

Ve svém líčení technického vývoje Melantricha jsem již uvedl, že po postavení prvního ofsetového stroje pro tisk s gumy v roce 1912 a 13, a rok po vypuknutí první světové války, jsem se pokusil vydávat obrázkovou přílohu k nedělnímu Českému slovu. Dali jsme jí název „Svět“. Ale tento můj první pokus končil nezdarem. Jednak jsme seznali, že bychom byli nuceni dělat obrázky rakušáckou válečnou propagandu. Tak jsme obrázkové přílohy „Světů“ vydali jen několik čísel. Brzy

poté bylo České slovo úředně zastaveno.

(pokračování příště)

po uzávěrce

DIVADELNÍ PŘEDSTAVENÍ MILADA V OBECNÍM DOMĚ

Státní divadlo Košice uvedlo 17. listopadu 2021 - ve spolupráci s Klubem doktorky Milady Horákové - v pražském Obecním domě mimořádné představení s názvem Milada.

Strhující inscenace multižánrového tanečního divadla režiséra a choreografa Ondřeje Šotha měla světovou premiéru v únoru t.r. pod záštitou prezidentky Zuzany Ča-

putové a bylo věnováno Janě Kánské, dceři Milady Horákové.

Ředitel divadla a představitelka titulní role poskytli po představení v Praze České televizi obsáhlý rozhovor, ve kterém se s hlubokou úctou vyjádřili nejen k představení, ale hlavně k obdivu k osobnosti světového významu - Miladě Horákové. V příštím čísle Masarykova lidu se budeme tomuto mimořádnému počínu věnovat více.

Masarykův lid

DÁRCI MASARYKOVA LIDU

Baerbel Heide	NSR	4912	• Svoboda Vladimír	Mirošovice	500
Jindra Martin, Mgr.	Příbram 8	100	• Šimová Hana	Praha 6	800
Kocián Jiří, dr.	Praha 10	1000	• Trojanová Leona		1200
Kopecký Zdeněk	Jihlava	200	• Vašková Blanka	Nová Paka	900
manželé Novákovi	Praha 5	550	• Vesecká Alena	Praha 5	400
Mlynářová Jana		500	• Židek Ivo	Ostrava	200
Novotný David		500			
Pechačová Zdeňka, dr.	Roztoky	900	• Všem dárcům srdečně děkujeme. Bez jejich finanční		
Prosek Vítězslav	Praha 5	400	• i morální podpory bychom již nemohli Masarykův lid		
Schwarzová Marta	Praha 10	100	• po 28 let vydávat!		

JAZYKOVÝ SLOUPEK

STARÁ DOBRÁ ČEŠTINA
NA POKRAJI ZMARU

Přihodila se mi filologická nehoda, která způsobila jistě vyšinutí ze zdravého rozumu. V stati plodného publicisty jsem se v Lidových novinách dočetl, že *naše společnost musí projít ozdravnou kúrou*. Nejednalo se samozřejmě o tzv. zlatou žílu, při jejíž léčbě se skutečně někdy kúra užívá, jmenovitě dubová. Zde šlo samozřejmě o *kúru*, synonymum ve výslovnosti, v podobě psané diakriticky odlišné. Moje nehoda spočívala v tom, že jsem pod dojmem této hrubky pohlížel s jistou nedůvěrou i na obsah textu. Pisatel, jenž se dopouští trapného pravopisného omylu, který je častým předmětem diktátů už na základní škole, vzbuzuje u čtenáře opatrnost také při posuzování svých názorů.

Jde u záměny *ů* za *ú* samozřejmě o marginálii. Možná že leckterý čtenář si uvedené chyby ani nevšimne. A i když, určitě ze smyslu pochopí, oč běží. Takhle se tomu má u velké většiny pravopisných chyb. S pevným přesvědčením prohlašuji, že důsledné dodržování pravopisu se přeceňuje. A to se raději už nevyjadřuji k tomu, jak se děti trápí ve škole jeho nácvikem. Diktáty a testy všeho druhu jsou spolehlivým prostředkem, jak rodný jazyk školákům znechutit. Paradoxně jsou ovšem diktáty v dospělosti oblíbeným prostředkem, jak se pochlubit vlastními pravopisnými znalostmi a dovednostmi. Plyne to z obecného přeceňování pravopisných pravidel na úkor daleko důležitějších vlastností jazyka.

Lpění na pravopisných pravidlech se týká jen řeči psané. Přitom daleko častěji užíváme češtinu pomocí

hlasivek. Častěji mluvíme než píšeme. Zapomíná se však, že vedle *ortografie* (nauky o pravopisu) existuje také *ortoepie* (nauka o výslovnosti). Naprostá většina všech poučení, kterých se dočítáme nebo doslycháme, se problémům mluvy zcela vyhýbá. A naprosto neprávem.

Dnes se epidemiologickým průnikem zkomolenin ve výslovnosti zcela mění navykly charakter našeho jazyka. Pod vlivem uspěchané doby proniká nezvyklý *fofr* i do způsobu jazykového projevu. Sledujete televizní zpravodajství a zjišťujete, že mluvčí melou jako o závod, dokonce i míjejí přestávky, které vyžaduje smysl textu. Potřebují se přece nadechnout. V televizních detektivkách, v nichž si zvykáme, že vražda je všedním faktem, herci *šumlují* a *patlají* závratnou rychlostí až k naprosté nesrozumitelnosti. Cílem je pravděpodobně snaha přiblížit se vlastní nesmyslné představě o běžném hovorovém jazyce. Věta zpravodajských mluvčích často splývá v jediný proud zakončený intonační boulí na samém konci:

Vláda začala bezpříkladně utrácet.

Dospěli jsme k nejotřesnějšímu jevu současného jazyka, jenž děsivým způsobem po vzoru koronaviru jako nezastatitelná epidemie postihuje naprostou většinu mluvčích. Slovní přízvuk v češtině ortoepicky předepsaný na první slabice se přesouvá na slabiku poslední, takže náš invalidní jazyk zní z dálky jako zparchantělá francouzština: *Politické strany si před volbami počínají velmi odhodlaně*. Poslední slabika je navíc zdůrazněna způsobem připomínajícím poutové vyvolávače.

Masarykův lid

Moc se omlouvám za psaný text, jenž bohužel nemůže být - jak by bylo třeba - doplněn zvukovým doprovodem. Také prosím za odpuštění, že se odvolávám na vysílání televize. Kdo je natolik osvícený, že přístroj nevlastní, bude ovšem náležitě uspokojen vysíláním rozhlasovým. Jenom varuji před důsledky. Několik mých přátel, kterým jsem si na úpadek mluvené češtiny rozhořčeně postěžoval, mi vytýká, že pozorný poslech *médií* je natolik jitrný, že nejsou s to řádně sledovat, o čem je vlastně řeč.

Krásná čeština, kterou je radost poslouchat, zaznívá ve sdělovacích prostředcích zřídka. Já si rád vyslechnu nedělní kalendárium na ČTI a tleskám Saskii Burešové za její excelentní výslovnost. Těším se na přírodovědné pořady v televizi, jejichž text přednáší medovým hlasem Alfréd Strejček. Nejsem *fandou* Gottova zpěvu, ocenil jsem však vždy jeho řeč uplatňující vzornou hereckou dikci. Jiné kladné příklady mi v paměti bohužel neuvízly.

Nikdo z těch uvedených ovšem bohužel nepatří zrovna ke generaci nejmladší.

Jazyk se samozřejmě vyvíjí, na tom mnoho nezměníme. Malou moc tu hrají všelijaké filologické ústavy tyto změny kodifikující. Pověřené úřady zaplavují veřejnost prostřednictvím tisku spoustou testů, které doslova jako mor vedou většinou k nákaze bezduchého memorování, jejichž cílem je zformovat Čechy do unifikované podoby. Ani v nejmenším se ovšem nemohou dotknout popsaného neduhu příšerné výslovnosti. Jsem v pohledu na budoucnost jazyka skeptik. Kdo má rád starou krásnou češtinu, bude za krátko odkázán jen na letité zvukové záznamy ze starých dobrých časů. Poslední větou rád postupuji obvinění odsouzeného staromilce.

Miroslav Šlapal

VZPOMÍNÁME

Protože toto číslo Masarykova lidu je předvánoční, otiskujeme vyprávění o vzniku Betléma na táboře Rovnost. Dočítáme se o tom v knize Zory Dvořákové Z letopisů třetího odboje (1992), str. 256-257. Navíc máme i možnost otisknout výtvarný návrh, jehož autorem byl výtvarník Jan Nesládek. Originál je barevný.

Ačkoliv se vězni snažili citům nepodléhat, přesto Vánoce byly pro všechny zkouškou jejich chlapství. První Vánoce v roce 1949, které už trávili na Rovnosti, si chtěli nějak zpříjemnit, a protože tu dosud nepanoval tak přísný režim, jak tomu bylo později, rozhodli se, že si udělají betlém.

Výtvarník připravovaného betlému, Jan Nesládek, na tuto událost, která ve vězeňských poměrech byla ojedinělá, vzpomíná takto: „Na světnici nás bylo třicet a tenhle betlém jsme vlastně dělali tři. Takovým otcem myšlenky byl právník Vladimír Dvořák z národně socialistické mládeže. Sehnal dvě bedny od důlního střeliva, ty jsme spojili, vysypali pískem a nakonec i vyložili kamínky. V táboře byly potíže se vším, ale přes civilní zaměstnance jsme si sehnali čtvrtky, vodové barvičky a malé nůžky. Já jsem po chvilkách maloval figurky, kamarádi je vystříhovali a rozžvýkaným chlebem lepili na špejle. Schovávali jsme to v podhlavnících. K záramování betléma jsem udělal takový modrý portál s odznáčkem našeho „klubu přátel ze starého mlýna“, který jsme si vymysleli proto, že Dvořák byl z mlýna někde u Kladna a my jsme si říkali, že jednou, jestli to přežijeme a vrátíme se domů, budeme se tam scházet. Ten třetí kolega, Vlád'a Veselý ze studentské skupiny Šeřík, sehnal někde na šachtě žárovíčky, z vypínače vyvedl dráty a udělal nám do toho elektriku. A měli jsme to poschovávané a tajili to až do Štědrého dne.

Bylo nasněženo a ostře mrzlo. Pracovalo se jen na ranní šichtě, ale jinak se Štědrý den nelišil od jiných ani v jídle. Jak se setmělo, rozsvítily jsme barevné žárovíčky a betlém měl premiéru. Kamarády to dojalo. Byla to připomínka všeho, co jsme museli na dlouhé roky opustit.

Tenkrát byla ještě vězeňská práce úplně zadarmo. Jediné blaho, které jsme znali, byla jedna partyzánka za splnění

normy na šichtě. V táboře byl povolený pohyb, a jak se betlém rozkřikl, chodili k nám z jiných baráků. Bylo mezi námi dost věřících, ale tenkrát s námi ještě nebyl žádný kněz, ti přišli na řadu až později. Zazpívali jsme si také koledy a byl tam taky jeden strašně pobožný bachař, který byl partajník, a ten říkal - „no já vždycky chodil do kostela, ale že ty faráři chtěli vraždit naše ženy a děti, jak to říká Tichý, tomu přece jen nemůžu věřit.“ A ten Tichý (před pověstným Palečkem - pozn. Z. D.), to byl velitel tábora, ten pak obcházel baráky, a když viděl betlém, tak ho to překvapilo a docela se mu líbil, ale pak si všiml, že archanděl nese nápis „Celu lidem dobré vůle“, a došlo mu asi, že on je ten, kdo ty lidi dobré vůle strká do těch cel, a byl z toho výslech. Ptali se nás, co jsme tím mysleli, a my jsme všichni tři tvrdili, že jsme přece v kriminále, kde nemáme pokoje, ale cely, takže jsme ta dvě slova jen vyměnili. No ale na Boží hod večer jsme betlém raději uklidili, protože jsme o něj nechtěli přijít. Pak jsme ho dlouho schovávali, než se nám podařilo propašovat figurky do bezpečí. Když jsem se po osmi letech na podmínku vrátil, měl jsem ho už doma...“¹⁾ Pojetí betléma bylo naprosto moderní. Svatá rodina měla sice svatozář, ale byla oblečená podle poválečné módy. Anděl se vznášel v helikoptě a tři krále představoval anglický lord s komorníkem, americký farmář ve stetsonu s bourákem a ten třetí měl rubášku, ježka a pytel na uran.

Nápadů se tu zrodilo bezpočtu, ale jen málokterý se podařilo realizovat, jako tomu bylo v případě betlému na Rovnosti.

1) F. Peroutka: Betlém z uranového lágru, Lidová demokracie, 20. 12. 1990

Masarykův lid

Masarykův lid

ZE ŽIVOTA KLUBU MILADY HORÁKOVÉ

TEREZÍNSKÁ TRYZNA

Terezínská tryzna je pietní slavnost, která se koná každoročně třetí květnovou nedělí na Národním hřbitově v Terezíně již od roku 1946, z důvodu pandemie COVID-19 byla v roce 2020 zrušena a letos se konala odloženě v neděli 5. září. Jedná se o vzpomínkovou akci k uctění památky obětí nacistické perzekuce v době druhé světové války.

Národní hřbitov v Terezíně s věnci od diplomatického sboru

Ceremoniál pořádá Památník Terezín ve spolupráci s městem Terezín, Ústeckým krajem, Ministerstvem kultury ČR a dalšími spolky a institucemi. Události se tradičně účastní nejvyšší státní a ústavní činitelé, členové diplomatického sboru, zástupci Židovské obce i početní zahraniční hosté.

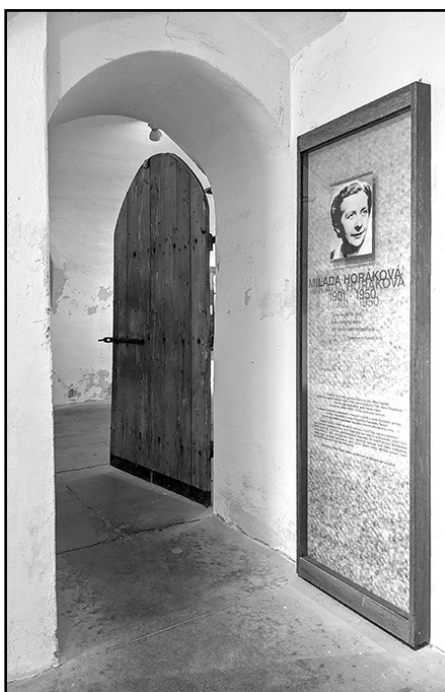
Program Terezínské tryzny letos sestával z tradičních úseků: ceremonii uvedl nástup Čestné jednotky Hradní stráže, kdy byla slavnostně přinesena vlajka České republiky. Následovalo kladení věnců a zpěv státní hymny v podání mezzosopranistky Edity Adlerové. Ředitel Památníku Terezín Jan Roubínek přivítal hosty a s jemnou řečnickou elegancí se vyrovnal s rozpaky nad přítomností kontroverzních osobností. Hlavní projev pronesl předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský, který vyzval k lidskosti vůči bytostem hledajícím ochranu před „novými zvěrstvy páchanými opět na základě

zrůdných ideologií a nenávisti“ a varoval před vytrácením pojmů jako „solidarita“ nebo „humanita“. Autentickým sdělením postaveným na moudrosti i vtipu navázal pamětník a bývalý vězeň terezínského ghetta pan Hanuš Hron, který letos oslavil 96. narozeniny. Krátkou křesťanskou modlitbou pokračoval sekretář České biskupské konference Stanislav Příbyl a židovské modlitby pevným hlasem zazpíval vrchní rabín Karol Sidon. Děčínský pěvecký sbor provedl ikonický zpěv sboru Židů ze 3. dějství opery Nabucco Giuseppe Verdiho a závěrečnou řeč pronesl ředitel památníku Jan Roubínek. Ceremonii uzavřelo odnesení státní vlajky Čestnou jednotkou Hradní stráže.

Měla jsem tu čest zúčastnit se letošní Terezínské tryzny jako zástupce Klubu dr. Milady Horákové. Následně při prohlídce Malé pevnosti Terezín jsem proto vyhledala průvodce, který mě zavedl na místa spjatá se zdejším vězněním dr. Milady Horákové. Tato místa jsou tři - cela na Ženském dvoře, samotka a stálá expozice o životě Milady Horákové v tzv. Krankenrevíru. Všechna tato místa jsem s úctou prošla a věnovala jsem zde dr. Horákové tichou vzpomínkou s myšlenkou na členy Klubu. S potěšením jsem sledovala, že je o expozici velký zájem mezi ostatními návštěvníky, kteří o Miladě Horákové zasvěceně diskutovali.

Dr. Horáková byla také vícekrát zmiňována ve výkladech průvodců, které jsem měla možnost vyslechnout.

Součástí programu bylo odpolední Terezínské matiné pořádané Institutem terezínských skladatelů. Tato společnost se věnuje hledání skladeb zkomponovaných v terezínském ghettu a jejich následnému nastudování. Matiné bylo letos věnováno židovské básnířce, skladatelce a spisovatelce Ilse Weber, která pocházela z Ostravy, po sňatku žila s manželem v Praze a pracovala v Československém rozhlasu. Jednoho syna se rodině podařilo odeslat do Velké Británie v rámci akce Nicholase Wintona, sama Ilse však byla s manželem a druhým synem odvezena do Terezína, kde pracovala jako dětská sestra a složila několik desítek básní a písní. Když byl její manžel povolán k transportu, připojila se i se synem k němu a později oba zahynuli v Osvětimi. Na matiné účinko-

Malá pevnost Terezín – vstup do expozice Milady Horákové – „Krankenrevír“

Masarykův lid

vala zpěvačka Edita Adlerová v doprovodu kytarového dua Manera. Provedli dvě písně Ilse Weber - ukolébavku „Wiegala“ a píseň „Ich wandre durch Theresienstadt“ (Procházím se Terezínem), které jsou působivým svědectvím o těžkých chvílích, které tato žena v Terezíně prožívala. Procítěná interpretace písní Editou Adlerovou otevírala hmatatelný prožitek zdejšího hlubokého smutku Ilse Weber a vháněla slzy do očí. Kytarové duo dále provedlo Libertango Astora Piazzolly a v přednesu Edity Adlerové zaznělo několik sefardských písní.

Svou účast na Tereziánské tryzně hodnotím jako inspirující s tím, že je nezbytné připomínat zločiny totalitních režimů, vzdělávat mladší generace a vyvíjet snahy o předcházení negativním tendencím ve společnosti. Zároveň však vnímám jako burcující vyjádření politika a sociologa židovského původu Fedora Gála, který se v Terezíně narodil a patří k poslední generaci přeživších. Na Tereziánskou tryznu 2021 nepřišel, ačkoli byl pozván jako čestný host, a svou neúčast zdůvodnil těmito slovy: „Památku svých předků, všech obětí holocaustu a jiných genocid, nosím v sobě jako trauma. Je to však trauma příliš osobní, abych měl dost vůle

sdílet tuto emoci také s lidmi, kteří šíří ve veřejném prostoru averze k jinakosti a nacionalismus. (...) Nacionalisté plus populisté hrubého zrna jsou dnes v ústavních a vládních institucích hojně zastoupeni. Jsou to mentální pohrobkové těch, kteří nás hnali za ostatní dráty a na smrt. (...) Z pietních aktů a rituálů, které by měly být udržováním a kultivací kolektivní paměti, se stává podivná fraška. Její podobu určují marketéři a slouží povýtce jako součást politických kampaní. (...) Pro nás, kteří jsme svědci a pozůstalí po kataklyzmatech války, holocaustu, komunistického teroru a dalších peripetií našich moderních dějin, jsou také urážející.“ (převzato z www.fedorgal.cz).

Nezbývá než doufat, že se naše země s temnými stránkami minulosti rázněji vyrovná. V tomto kontextu věřím, že má smysl pořádat pietní akce včetně oficiálních ceremoniálů a vytrvale připomínat odkazy statečných osobností jako byla i dr. Milada Horáková.

Zdeňka Pechačová

Foto: autorka textu

KNIHOVNA MILADY HORÁKOVÉ NA PRÁVNICKÉ FAKULTĚ PALACKÉHO UNIVERZITY V OLOMOUCI

Olomoucká univerzita má Knihovnu Milady Horákové

Olomouc je, jak známo, krásné historické město na Hané a je i tradičním městem univerzitním - sídlí v něm druhá nejstarší univerzita v českých zemích, Univerzita Palackého. Historie její právnické fakulty sahá až do 17. století, avšak tato kontinuita byla násilně přerušena totalitními režimy 20. století. Ač tato fakulta měla být po druhé světové válce na základě zákona z roku 1946 obnovena, musela si „počkat“ až do roku 1991. Letos si tedy učitelé a studenti s ní spojení připomínají 30. výročí jejího znovuočtení a při této příležitosti univerzita připravila slavnostní program zaměřený zejména na novodobou historii právnických studií v Olomouci. A protože součástí tohoto programu měla být i dedikace zrekonstruované fakultní knihovny Miladě Horákové, pozvali organizátoři na toto setkání i zástupce našeho Klubu.

Slavnostní program byl zahájen ve středu 29. září 2021 v 15 hodin a trval až do večera. Mezi čestnými hosty byl kromě současných nejvyšších představitelů univerzity a právnické fakulty také první porevoluční rektor Univerzity Palackého, profesor Josef Jařab, který se výraznou měrou zasloužil právě o obnovení olomoucké právnické fakulty před 30 lety. Ten také poutavým způsobem a zároveň s vtipem a nadhledem na tuto dobu zavzpomínal. Své vzpomínky na obnovování právnické fakulty v podstatě „na zelené louce“ (škola musela nejen připravit studijní programy, ale i sehnat náležitě erudované učitele) zakončil poznámkou:

„A kdyby snad někdo - nedej Bože - měl nějakou otázku...“ Ze všech vystoupení osobností spjatých s právnickou fakultou bylo znát, jak si svého někdejšího rektora váží, byť není jejich oborovým kolegou (profesor Jařab je amerikanista a literární historik), a jak jsou si jeho zásluh o obnovení právnické fakulty v Olomouci dobře vědomi.

Radost ze znovuočtení právnické fakulty i zcela pochopitelná a oprávněná hrdost na to, co škola během uplynulých 30 let dokázala, byla znát z vystoupení všech slavnostních řečníků, včetně rektora Univerzity Palackého prof. MUDr. Martina Procházky a děkana právnické fakulty doc. JUDr. Václava Stehlíka, současných i bývalých peda-

Masarykův lid

gogů a také absolventů, z nichž někteří se na fakultu vrátili jako učitelé. Celým slavnostním programem hosty velmi kultivovaně provázely proděkanky právnické fakulty JUDr. Renáta Šínová a doc. JUDr. Blanka Vítová a jejich způsob

příjemně. Představitelé univerzity i fakulty se o nás vzorně starali, vyptávali se nás na činnost našeho Klubu, velmi oceňovali jeho zaměření, a dávali najevo svou radost z toho, že jsme přijali jejich pozvání na oslavu „30. narozenin“ obnovené školy. Společně jsme zavzpomínali i na zesnulou jednatelku KMH paní profesorku Jitku Titzlovou, která jednání o čestném jménu pro olomouckou knihovnu za náš Klub vedla v předchozích letech.

Věříme, že naše kontakty s právnickou fakultou v Olomouci nezůstanou omezeny jen na toto setkání. Popřáli jsme Univerzitě Palackého, její právnické fakultě i Knihovně dr. Milady Horákové vše nejlepší do dalších let. A jako informační „bonbónek“ na závěr doplňujeme, že Právnická fakulta Univerzity Palackého, obnovená před 30 lety, má své sídlo v budově, která se po roce 1989 přece jen dočkala smysluplného využití. Předtím v ní totiž sídlil někdejší olomoucký OV KSČ...

Filip Novák

Foto: V. Nováková

Sřihání pásky: rektor UP, emeritní děkanka PF UP, místopředseda KMH, děkan UP

moderování přispěl k nesmírně příjemné a přátelské atmosféře tohoto setkání. Současní nejvyšší představitelé univerzity i právnické fakulty jsou převážně mladí lidé, přesto bylo z jejich postojů a promluv zjevné, že si práce svých předchůdců váží a nacházejí v ní inspiraci pro své pedagogické i odborné směřování.

O slovo jsem za Klub dr. Milady Horákové byl požádán i já. Hovořil jsem o naší radosti a pocitu zadostiučinění z toho, že knihovna právnické fakulty v Olomouci ponese čestné jméno JUDr. Milady Horákové, jejíž památku se komunisté – naštěstí marně – snažili zcela vymazat z vědomí našeho národa. Předali jsme také nově otevřené knihovně jako dar několik publikací autorky dr. Zory Dvořákové, vydaných v nakladatelství Eva - Milana Nevoheho. Dar představitelé fakulty i knihovny přijali s velkou radostí.

Krátce po páté hodině odpolední jsme spolu s panem rektorem Procházkou, panem děkanem Stehlíkem a bývalou děkankou paní JUDr. Zdenkou Papouškovou slavnostně přestřihli pásku před vstupem do zrekonstruovaných prostor knihovny olomoucké právnické fakulty a mohli jsme si společně s ostatními hosty prohlédnout celou knihovnu v přízemí i studovnu v horním patře, která je navíc propojena s venkovní terasou. Olomoučtí právníci získali skutečně krásné a příjemné místo ke studiu, setkávání a diskusím.

Ačkoliv jsem, moje žena a já, patřili k nevelkému počtu hostů „odjinud“, cítili jsme se během celého odpoledne a podvečera v prostorách olomoucké právnické fakulty velmi

Interiér Knihovny MH

ODHALENÍ PAMĚTNÍ DESKY ČERNILOVSKÉMU RODÁKOVÍ, BOHUSLAVU HORÁKOVÍ

V říjnu 2021 si připomínáme 45 let od úmrtí významného černilovského rodáka, dr. Bohuslava Horáka.

Bohuslav Horák se narodil v budově bývalé evangelické školy v Černilově 22. 2. 1899, v č.p. 215, současném Kulturním a spolkovém domě. Jeho dědeček, Jan Rychetský, zde působil jako řídící učitel, maminka Milada a otec Bohuslav jako učitelé. Obě rodiny zde měly učitelský byt, Horákoví nejspíše v 1. patře. Bydleli zde do Bohuslavových osmi let. V srpnu roku 1907 se přestěhovali za práci nejprve do Nepasic, v srpnu 1909 do Bělče nad Orlicí, kde žili až do roku 1924, další rok strávili v Malšovicích u Hradce Králové a poté se přestěhovali za synem Bohuslavem do Prahy. V Černilově byli členy zdejšího evangelického sboru helvétského vyznání. Bohuslav sem dojížděl dvakrát týdně na kole z Bělče na konfirmační přípravu. V roce 1912 byl zdejším farářem Justuszem Szaltnayem konfirmován. Gymnázium vystudoval Bohuslav Horák v Nymburce. Pokračoval pak ve studiu na Vysoké škole zemědělské v Praze. Překonal španělskou chřipku, což byl velký tehdejší strašák, mnohé udolala. Vysokou školu dokončil Bohuslav Horák v roce 1922 a získal titul inženýra zemědělství. Čekala ho vojenská služba, nejprve v Trnavě a později v Kutné Hoře. V roce 1923 nastoupil do prvního zaměstnání v propagační kanceláři chilského ledku. Také v tento čas poznal jistou Miladu Královou, do které se zamiloval. Seznámil je Bohuslavův kolega ze studií, Jaromír Kafka. Milada Králová byla studentkou práv. Bohuslav měl velký výtvarný talent a také se podílel na vydávání literární revue Apollon. Revue vydávalo nakladatelství Bohuslavova strýce Václava Horáka v Praze.

V roce 1927 měli Bohuslav Horák a Milada Králová svatbu. Katolíci Královi, s ohledem na vyznání ženicha, se rozhodli všichni přestoupit do Českobratrské církve evangelické, i když to v Miladině širší rodině přineslo jisté rozladění. Svatba se konala v evangelickém kostele v Korunní ulici v Praze na Vinohradech. Milada po svatbě nastoupila do práce na sociální úřad hlavního města Prahy, kam ji přijal tehdejší primátor dr. Petr Zenkl. Stala se zde uznávanou odbornicí pro otázky sociální péče. Úzce spolupracovala s dr. Alicí Masarykovou v Československém červeném kříži, angažovala se v ženském hnutí a získávala čím dál větší společenský respekt.

Bohuslav Horák byl více „slyšet“ než vidět. Stal se totiž známou mediální osobností v Čs. rozhlase. Společně s Jaroslavem Prokopem vytvořili dvojici sousedů Tomáše Brázdy (J. Prokop) a Matěje Rákose (B. Horák). Vysílali

rozhovory těchto fiktivních osob o zemědělském životě a také do známých dobových písní vymýšleli vlastní texty – třeba o tom, jak pěstují obilí, jak zavlažují... Pořad si získal velkou popularitu. Jejich rozhovory vyšly dokonce i knižně jako Hovory a písničky sousedů Brázdy a Rákose.

Bohuslav i Milada byli oba úspěšní ve svých profesích, cestovali po Evropě (navštívili spolu Tatry, Paříž, Podkarpatskou Rus, Jugoslávii...). 28. 12. 1933 se jim narodila dcera Jana v sanatoriu v Praze-Podolí. Pokřtil ji evangelický farář pan Dobiáš. Bohuslav byl v roce 1935 pro-

mován na doktora technických věd. Obhájil svou odbornou práci Rozhlas a zemědělství.

S nástupem nacismu se oba, Bohuslav i Milada, začali angažovat v odboji. Stejně jako později s nástupem komunismu nedokázali ani jeden stát stranou a jen nečinně přihlížet. Milada se stala členkou petičního výboru Věrní zůstaneme, později se přidal i její manžel Bohuslav. V srpnu 1940 však oba zatklo gestapo. Strávili pak pět let v různých věznicích, byli zde mučeni, ale oba vydrželi neprozradit informace, které od nich chtělo gestapo získat, a odmítali s gestapem spolupracovat. Bohuslav ve vězení skládal bás-

ně, které neměl kam zapsat, tak si je zapamatoval. Nazval je Verše z Pankráce. O dceru Janu se v té době starali prarodiče a teta Věra Tůmová s manželem Josefem. Bohuslav se s Miladou během svého pětiletého vězení viděli jen jednou. Z pražské věznice byli převezeni do věznice v Terezíně. Bohuslav byl ve velmi špatném stavu po týrání při výsleších, byl velice vyhublý, neměl zuby a vypadal prý jako stařec. Oba byli pak souzeni v říjnu 1944 v Dráž-

Masarykův lid

d'anech. Bohuslav Horák byl odsouzen na pět let vězení, Milada na osm. S koncem války byli osvobozeni a mohli se po dlouhé době vrátit domů. Bohuslav se dlouho zotavoval, pomohl mu pobyt v nemocnici.

Milada se začala po návratu domů opět aktivně zapojovat do veřejného života. Pracovala ve vedení právního odboru pražského magistrátu a stala se členkou Národně socialistické strany, později poslankyní za tuto stranu v Národním shromáždění a předsedkyní Rady československých žen.

K moci se však postupně začali dostávat komunisté a Bohuslava Horáka už nechtěli pustit zpět do rozhlasového vysílání. Ač byl několik let vězněn nacisty, měl nyní problémy získat osvědčení o národní spolehlivosti, s ohledem na domnělou přílišnou blízkost agrární straně. Nastoupil tedy jako vrchní odborový rada na ministerstvu informací, kde dostal na starost odbornou lidovychovu. Jeho nadřízeným zde byl Ivan Olbracht. Politická situace poté, co komunisté v roce 1946 vyhráli volby, začala více a více houstnout. Milada velice usilovně politicky pracovala. Mnozí ji nabádali, ať s rodinou včas odejde z republiky. Při svém posledním veřejném projevu 22. 2. 1948 ve funkci poslankyně Milada apelovala, aby se dbalo na ideály pravdy, svobody a

humanity, ve kterých vznikla naše republika. O pár dní později, po komunistickém převratu, byla zbavena všech veřejných funkcí. Po smrti Jana Masaryka Milada rezignovala na svůj poslanecký mandát. Myslela si, že občané její země se k ní nemohou zachovat hůře, než Němci za války. To bohužel nebyla pravda. Bohuslav byl přesunut na pracovní místo plánovače Radiožurnálu a byl na něj vyvíjen nátlak, aby vstoupil do komunistické strany. V té době pomáhal s přípravou tajných zpráv pro zahraničí – zašíval je do desek starých knížek, které pak cizinci převezli přes hranice. V září 1949 byla Milada Horáková zatčena. Bohuslav Horák pochopil, že musí zmizet, pokud nechce dopadnout stejně. Po svém útěku z domova strávil noc na evangelické faře v Praze na Santošce. Policie mezitím obrátila byt Horákových vzhůru nohama a vyslýchala všechny přítomné. V říjnu se podařilo převézt Bohuslava autem k Horšovskému Týnu, kde se mu až téměř po měsíci, s pomocí dalších lidí, povedlo překročit hranice do Německa. Zdařilo se to až na druhý pokus 1. prosince 1949. Dcera Jana zůstala u příbuzných v Praze. V Německu se Bohuslav Horák dostal do uprchlického tábora v Amberku, později se přesunul do tábora Valka. Bylo to velmi složité prostředí, kde se míchaly různé skupiny uprchlíků, byla tu špína, málo jídla a mnoho krys. Z rádia se zde dozvěděl, že jeho žena byla odsouzena k trestu smrti. Slyšel její promluvu před soudem. Zde řekla, že přísluší (církvní příslušností) do Bělče nad Orlicí (kde určitý čas žili rodiče Horákoví). Bohuslav se pokusil na vypůjčeném psacím stroji psát dopisy o Miladině situaci do různých světových institucí a prosil je o pomoc.

Proti její popravě se tehdy ozvaly světové osobnosti jako Winston Churchill, Eleanor Rooseveltová, Albert Einstein a další, ale tehdejší komunistický prezident Klement Gottwald žádost o milost zamítl. Milada Horáková byla, spolu s dalšími, popravena. Bohuslav se tuto zprávu dozvěděl z rozhlasového vysílání v uprchlickém táboře. Jaké to asi muselo být, si jen stěží dokážeme představit - tu obrovskou bezmoc a bolest, která musela Bohuslava velmi tížit.

Bohuslav se po Miladině smrti zapojil do odbojové skupiny Františka Moravce v americké zóně v Německu.

Působilo zde mnoho vojáků, kteří museli po komunistickém převratu v roce 1948 odejít z Československa. Cílem odbojové skupiny bylo mapování dění a vývoje v Československu a příprava agentů-chodců, kteří převáděli lidi přes hranice a podíleli se na špiónážní a diverzní činnosti. Bohuslav vyhodnocoval mediální zdroje a spolupracoval s rozhlasovými stanicemi BBC, Svobodná Evropa a Hlas Ameriky a podílel se na školení agentů-chodců. Po celou dobu svého pobytu v Německu se marně snažil dostat svou dceru Janu k sobě.

V roce 1954 odešel Bohuslav do USA. Zde pracoval ve Washingtonu pro americkou zpravodajskou službu, o své práci nechtěl, z pocho-pitelných důvodů, mluvit ani se svými nejbližšími. V USA se však necítil

úplně jako „doma“, stýskalo se mu. Velmi mu zde pomáhala Olga Hrubá, přítelkyně Milady, manželka evangelického faráře Blahoslava Hrubého, rodáka z Josefova u Jaroměře. Olga zajišťovala doručování dopisů mezi Bohuslavem a jeho rodinou v Čechách. Státní tajná bezpečnost samozřejmě vše bedlivě sledovala a rodinu v Čechách pravidelně zvala na výslechy.

Dceři Janě se poprvé podařilo za svým otcem vycestovat na tři měsíce až po 17 letech od chvíle, kdy se viděli naposledy, tedy v roce 1966. Bylo to velmi radostné setkání. Procestovali tehdy spolu celé USA. Jana se rozhodla, že se do USA zkusí vrátit natrvalo. To se jí povedlo až v roce 1968. Jana zde poznala svého manžela, Karla Kánského a v dubnu 1971 se za něj provdala.

Bohuslav v USA velice rád maloval, tvořil ve volném čase drobné sochařské práce, divadelní kulisy a výzdoby pro plesy, navrhoval obálky pro knížky. Nakreslil krásný portrét Milady, který byl později, po roce 1990, v Čechách použit na poštovních známkách. Přispíval do Hlasu Ameriky, do krajských novin.

Bohuslav Horák se do Československa už nikdy nepodíval. Zemřel 13. 10. 1976 ve Washingtonu D.C. v USA. Hrob Bohuslava Horáka nalezneme na malém hřbitůvku v Bělči nad Orlicí. Kde je pohřbena jeho žena Milada, se dodnes neví. V Bělči je pochována také jeho sestra Milada, zvaná Miluška, a maminka Milada, obě s příjmením Horáková.

Jsem nesmírně vděčná, že se letos konečně podařilo splnit jistý dluh, který jsem mnoho let cítila, od doby, kdy do Místní knihovny v Černilově zavolala paní Jarmila

Masarykův lid

Doležalová a chtěla vědět, kde je tu rodný dům dr. Bohuslava Horáka, tedy adresa Černilov 215. A já jsem jí překvapeně odpověděla: „Vždyť to je přece stará škola, dnes KSD Černilov!“.

Pamětní desku financovala obec Černilov. Její návrh a podobu vytvořil pan kameník Hynek Shejbal z Josefova ve spolupráci se svou ženou a dcerou.

Komunistický režim chtěl, aby osudy mnohých lidí i jejich odkaz byly zapomenuty. Odvaha a statečnost Bohuslava Horáka a jeho rodiny jsou však stále velkou inspirací pro nás i pro další generace. Pamětní deska na Kulturním a spolkovém domě v Černilově by nám to měla stále připomínat.

Jana Žárská

Životopis Bohuslava Horáka byl zpracován podle knihy Daniela Anýže Jdu s hlavou vztyčenou vydalo nakladatelství Zed' v Praze v roce 2020.

Děkujeme paní Janě Žárské za možnost přetisknout tento článek, který byl původně uveden na webu obce Černilov www.cernilov.cz.

Dovětek:

Klub dr. Milady Horákové přijal pozvání do Černilova. Poděkovali jsme obci Černilov zastoupené obětavou paní Janou Žárskou za starost a péči o památku manželů Horákových, předali malý dárek a k nové pamětní desce položili kytičku.

O den později navštívila Černilov také paní Jana Kánská, dcera Milady a Bohuslava Horákových, aby se podívala na rodný dům svého otce, kde je nově umístěna pamětní deska Bohuslava Horáka.

Jana Kánská navštívila také vnitřní prostory domu, prohlédla si výstavu obrázků a textů žáků ze třetí třídy, kteří namalovali a popsali své představy o tom, jak vypadala zdejší škola, když ji navštěvoval jako žák Bohuslav Horák. Na www.cernilov.cz a na www.miladahorakova.cz najdete i krátké video ze setkání paní Kánské s žáky černilovské školy.

Vlastimila Nováková

PAMĚTNÍ DESKA NA RODNÉM DOMĚ MILADY HORÁKOVÉ A NOVĚ PŘIPRAVENÁ PUBLIKACE

Pamětní deska na rodném domě Milady Horákové, kterou KMH připravuje ve spolupráci s MČ Praha 2, bude odhalena na začátku roku 2022. Připomeneme tak 120 let od narození JUDr. Milady Horákové. V souvislosti s tím vyjde také drobná knížka Milada Horáková a Královské

Vinohrady, jejíž prezentaci připravíme tak, abychom vyhověli aktuální epidemiologické situaci. Přesný termín odhalení pamětní desky na domě v Rumunské ulici č. 22 v Praze 2 a informace o distribuci knížky najdete během prosince na www.miladahorakova.cz.

TŘÍDĚNÍ POZŮSTALOSTI PO FRANTIŠKU ŠEDIVÉM

Připadla mi výjimečná povinnost projít, roztřídit a předat do Národního archivu pozůstalost po Františku Šedivém. Tuto práci umožnila Františkova manželka Eva, která mne o to požádala. Bylo třeba tedy jezdit do Řevnic, zavřít se do pracovny a číst a číst.

Původně jsem si myslela, že to bude práce rychlá, snadná a fyzicky nenáročná. Svůj názor jsem změnila po první návštěvě. Dokumenty byly všude, na stole, na zemi, na parapetech, komínky převyšovaly i mne samotnou. Volně ukládané listy papíru nebyly nijak tříděné, velmi často byly v původní obálce, čímž se čtení značně zdržovalo. Písemnosti důvěrné povahy se mísily s dokumenty rodinného charakteru, mezi tím bylo několik listů týkajících se veřejné činnosti, vše bez věcného nebo časového třídění.

Zvolila jsem tedy nejprve hrubou metodu – kupička na vyhození a kupička na zachování. Práce mi šla pomalu, protože každý jednotlivý list bylo třeba přečíst, někdy až v závěru vyšlo najevo, proč je dokument důležitý. Často jsem měla pocit, že jsem po půldenním třídění udělala tak málo, že to není skoro vidět a kupičky neubývají.

Pozůstalost ale skýtala práci i radost zároveň. František Šedivý nic nevyhodil, vše si uchovával, vše četl, do mnoha dokumentů si psal poznámky. A tak se mi postupně odvíjel jeho život jako v retrospektivním filmu. Našla jsem počet-

níky malého Františka ze školních let, skripta z vysokoškolských studií i ručně psaná slova a fráze z angličtiny. Samozřejmě nechyběly dokumenty týkající se divadelních aktivit - František byl náruživý ochotník a v řevnickém lesním divadle hrál už jako malý kluk i ještě jako starý muž. Mnoho listin, knížek a článků se vztahovalo k Františkově velké vášni - československým legionářům.

Samostatnou kapitolou byly rukopisy jeho knížek, poznámky k textům, komunikace s nakladateli.

Snad největší počet písemností se týkal jeho činnosti z doby působení v Konfederaci politických vězňů ČR. Krom věci účetních a interních jako byly zápisy ze zasedání různých orgánů, to byla i komunikace mezi jednotlivými členy, někdy i vyhrcořenější. K této činnosti se dohledalo i několik stovek (možná i tisíc) fotografií z různých veřejných akcí, ponejvíc piet.

Nakonec své badatelské práce jsem se doslala ke dvěma počítačům. I v nich byly cenné věci, zejména projevy a proslovy, kterých za svůj život pronesl desítky.

Z historického hlediska mají určitě největší hodnotu dopisy z vězení z let 1952-1961, které byly uloženy na různých místech. Téměř všechny jsou čitelné, v původních obálkách s úředními razítky a nalepenými dopisními známkami s vyobrazením komunistických mocipánů. Bylo

Masarykův lid

to přesmutné čtení, dopisy byly přímým svědectvím utrpení, které mladý člověk prožíval. V prvních letech věznění byly dopisy adresovány mamince a snoubence, od roku 1954 už jenom mamince, snoubenka čekat nevydržela. I v tak těžké chvíli ale František psal mamince, aby za snoubenkou nechodila prosit a neplakala před ní. K mamince ho pojilo silné pouto, posílal jí psaní plné lásky a povzbuzení. I po 70 letech je z dopisů cítit tíha a smutek člověka, který se nachází v bezvýchodné životní situaci.

Při čtení pozůstalosti jsem si uvědomila dvě věci. Jednak to, že František Šedivý byl člověkem s velkým zájmem o věci veřejné, kterým se aktivně celoživotně věnoval. A pak taky potvrzení toho, co jsem už dávno věděla z osobního

přátelství, a sice, že František byl statečný a hodný člověk, silně demokraticky smýšlející, mající prvorepublikové hodnoty hluboko zažitě pod kůží. Koneckonců, v pracovně na mé bádání pečlivě dohlížely dvě osobnosti - z knihovny busta Tomáše G. Masaryka a z klavíru fotografie Milady Horákové.

Dokumenty jsou nyní v krabicích a čekají na předání do Národního archivu ČR, aby si mohl kdokoliv přečíst, kdo byl František Šedivý a čím se celý život zabýval. Jsem ráda, že jsem měla tu čest probírat se minulostí předsedy Klubu, často velmi osobní až intimní, jako první.

Erika Mačáková

GYMNÁZIUM MILADY HORÁKOVÉ

TÝDEN NOVODOBÝCH DĚJIN NA GYMNÁZIUM MILADY HORÁKOVÉ ROZHOVOR S MGR. PATRIKEM HERDICSEM, UČITELEM HISTORIE

Několik let jsem učila spolu s Mgr. Patrikem Herdicsem na gymnáziu. Nebyli jsme sice oboroví kolegové, on je historik a já jsem vyučovala matematiku a tělesnou výchovu, ale Patrikova pověst výtečného odborníka se nepřeslechutelně nesla mezi kolegy i studenty. Měla jsem příležitost několikrát slyšet jeho přednášku, zúčastnit se besedy nebo exkurze, kterou Patrik zorganizoval pro studenty. V posledních letech se v režii Mgr. Patrika Herdicse a další výtečné historičky Mgr. Evy Dusové na Gymnáziu Milady Horákové koná tradiční Týden novodobých dějin. Vedení školy výrazně podporuje tuto pravidelně pořádanou akci. Týden novodobých dějin se tak po letech stal důležitou součástí školního programu, všemi se zájmem očekávanou událostí, která se zároveň prolíná s činností Klubu dr. Milady Horákové.

Do školy přicházejí pamětníci, kteří mají co říci k událostem druhé světové války, členové třetího odboje, političtí vězňové. Slyšela jsem tříhodinovou strhující besedu ing. Františka Šedivého se studenty o svém životě mukla v jáchymovském lágru. Dr. Zora Dvořáková hovořila mimo jiné na GMH o své knize Popravení, kam jste se poděli. Paní Eva Jourová vzpomínala na svého otce, dr. Josefa Nestávala, a vysvětlovala, jak se žilo rodině politického vězně za války a potom v době komunistické diktatury. Nakladatel Milan Nevole studentům barvitě vyličil dění v nakladatelství Melantrich za listopadové revoluce roku 1989. Vysvětlil jim, jak se stalo, že právě on umožnil Václavu Havlovi a dalším vstoupit na balkón Melantrichu a promlouvat odtud k tisícovkám lidí v době, kdy byli komunisté stále ještě u moci. Tato setkání byla vždy velmi emotivní a studenti často překvapovali svými zasvěcenými a vynalézavými otázkami. Bylo by možné dlouho pokračovat ve výčtu hostů, kteří se studenty hovořili o holokaustu, nacistických i komunistických koncentračních táborech, o událostech roku 1968 i o normalizačním

období trvajícím až do osmdesátých let. Můžeme se k tomu ještě v některém dalším čísle ML vrátit.

Dovolte, abych nyní požádala Mgr. Herdicse o krátký rozhovor, týkající se posledního ročníku Týdne novodobých dějin. Ten proběhl v říjnu 2021 souběžně, a do jisté míry společně, s festivalem Mene Tekel.

Patriku, letos se vám povedlo pozvat mezi studenty GMH světicího biskupa pražského Václava Malého. Dvě hodiny strávené v jeho společnosti byly velkým zážitkem. Otevřenost, se kterou biskup Malý odpovídal na otázky týkající se politiky, církve, celibátu, sexuality a dalších témat, byla dechberoucí. Celkově jsme si všichni odnášeli pocit naděje. Rozcházelí jsme se v dobré náladě.

Můžeš k této návštěvě říci něco bližšího, prosím?

Setkání s panem biskupem Malým bylo opravdu velkým zážitkem, je to vskutku člověk otevřenosti a naděje. Jeho reflexe vlastního života a vzpomínky na věznění a činnost v rámci Charty byly pro studenty setkáním se skutečnou osobností. Jeho otevřenost, skromnost a schopnost diskutovat s lidmi různých názorů jsou pro všechny inspirativními životními postoji. Je to člověk mladého ducha a humoru, což naši studenti vycítili okamžitě. Pan biskup vzpomínal nejen na léta normalizačního režimu a období revoluce, ale také reflektoval důležitá společenská témata, nevyhýbal se ani velmi citlivým tématům, jako jsou sexuální skandály v církvi, jejich budoucí prevence, přístup k obětem. V této záležitosti bych možná krátce uvedl, že když jsem studenty seznamoval s hosty ještě před zahájením programu TND, pana biskupa Malého znala pouze část studentů. Po sdělení informace, že v rámci programu TND vystoupí vysoký představitel římskokatolické církve, jsem se setkal s přislovecnou skepsí naší společnosti k této instituci, tedy jsem rád, že osobní setkání s renesanční osobností pana biskupa Malého poněkud rozmetalo tento,

Masarykův lid

pro naši společnost typický, už snad i historicky roztomilý, česky pověstný antiklerikální stereotyp... Důležité podle mne právě bylo, že se pan biskup zabýval hlavně současnými tématy, vytvořila se příjemná diskusní nálada v přátelském prostředí. Je to duchem mladý člověk! Studenty velice zaujala jeho osobní angažovanost za práva politických vězňů v mnohých diktaturách v dnešním světě. Naši studenti pokládali mnoho dotazů na postoje současné katolické církve ve společenských tématech, jako např. otázka manželství pro všechny, ženy v římskokatolické církvi, tématem byly právě i případy sexuálního zneužívání v církvi, reakce církve na podobné záležitosti atd. A jsem také rád, že se nám u našich studentů podařilo poněkud „rozmlžít“ stereotyp o ultrakonzervativním prostředí římskokatolické církve, která jakoby nevybředla ze společenských konvencí snad ještě 19. století. Pokud vím, navázal jsi vztahy s Muzeem paměti XX. století. Jak se to promítlo do letošního Týdne novodobých dějin?

V rámci letošního programu nás historik Jan Kalous z tohoto muzea provedl po pražských místech únorového převratu 1948. Jednalo se o komentovanou procházku městem, setkání s důležitými místy převratu, budovami, které hrály důležitou roli v únorových událostech.

Máte nějaké konkrétní plány, jak ve spolupráci s Muzeem paměti XX. století pokračovat?

Ano. Na příští rok se plánuje mezinárodní konference středoškolských studentů z ČR, Slovenska či Polska nad tématem rodinné paměti, která se vztahuje k pádu komunismu a revolucím 1989 ve středoevropském prostoru. Jedná se o projekt, kdy studenti metodou oral history zpracují reflexi událostí roku 1989, jak tento historický moment vnímají jejich prarodiče. Tato konference se bude konat na naší škole, což pokládáme za prestižní záležitost.

Festival Mene Tekel se každoročně zapisuje do života GMH.

Letos se dokonce prořály programy festivalu a Týdne novodobých dějin na gymnáziu. Jak se to povedlo?

Myslím, že velice dobře. Naši studenti se zapojili do dvou historických workshopů. Jeden z nich se vztahoval k problematice sudetských Němců, toto složité a bolestivé téma naší moderní historie bylo předmětem interaktivního programu určeného našim studentům, včetně proměny kulturní krajiny Sudet po roce 1945. Téma sudetoněmecké menšiny zaznělo v této podobě vlastně úplně poprvé v historii našeho již tradičního Týdne novodobých dějin.

Další workshop se týkal rozboru „strašidelného“ dopisu podepsaného dětmi jedné moravské obecné školy, který požadoval přísné potrestání Milady Horákové a celé skupiny souzené spo-

lečně s touto političkou v roce 1950. Studenti pod vedením lektora z ÚSTRu analyzovali tento dopis, dobový kontext, snažili se zodpovědět otázky, které se týkaly dobové situace, společenské hysterie a neuvěřitelných praktik totalitního režimu, kdy ani děti nebyly ušetřeny zatažení do temných cílů totalitní mašinerie. Studenti si na tomto případě opět připomněli, že svoboda projevu, možnost vyjádřit své názory není daná samozřejmost, ale hodnota, za kterou je nutné bojovat. Možná, že bys k našemu tématu ještě něco rád dodal, Patriku.

Rád bych se ještě vrátil k našemu Týdnu novodobých dějin. Jsem rád, že jsme ho letos již mohli realizovat, a myslím, že v jeho rámci zazněly důležité příspěvky. Za realizaci tohoto programu je společná práce má a mých kolegů a kolegů, za což jsem velice rád. Pro organizátory Týdne novodobých dějin je myslím nejpodstatnější, aby se jeho náplň stala okamžikem pro zamyšlení nad složitými kapitoly moderní historie, v podobě pamětníků pak ke studentům promlouvá živý hlas. Jsme rádi, že naši studenti se o témata moderních dějin zajímají, uvědomují si, že život ve svobodné společnosti není pevnou daností, ale že je nutné se za svobodnou společnost postavit, vnímat projevy nenávisti, nesnášenlivosti v dnešním světě a varovat se zopakování podobných traumat, o kterých často slyší mluvit hosty v rámci Týdne novodobých dějin. Jedině otevřeností směrem k minulosti je možné vybudovat obezřetnější vnímání složitosti naší přítomnosti a sebevědomější očekávání věcí budoucích.

Děkuji Ti za rozhovor, Patriku.

Přeji Tobě, Evě i všem učitelům a studentům na GMH hodně inspirace, sil a především pevné zdraví.

Vlastimila Nováková

Biskup Malý hovoří ke studentům

Masarykův lid

Gymnázium Milady Horákové a Klub dr. Milady Horákové

vás zvou na

Adventní koncert

pěveckého sboru Gymnázia Milady Horákové
se sbormistrem Ondřejem Žákem,

který se bude konat v úterý 21. prosince 2021 od 19 hodin
v kostele svatě Ludmily na náměstí Míru v Praze 2 na Královských Vinohradech,
kde byla dne 4. ledna 1902 pokřtěna Milada Horáková, rozená Králová.

Na programu budou adventní a vánoční skladby z období baroka
a renesance a část České mše vánoční Jakuba Jana Ryby.

Výtěžek z tohoto adventního koncertu bude předán
Klubu dr. Milady Horákové k podpoře jeho činnosti.

V případě nepříznivé epidemické situace budou bližší
informace o koncertu uvedeny na www.gymh.cz a
www.miladahorakova.cz.

Foto: Miroslav Maleninský

*Hodně zdraví
a spokojenosti
přeje
všem svým členům
a čtenářům
Masarykova lidu
v novém roce
2022*

Výbor KMH